

PRAYAAS TIMES

CA CAPSULE
AUGUST SECOND WEEK
UPSC/MPSC 2025-26
(मराठी माध्यम)

UPSC/MPSC

Marathi / English Medium

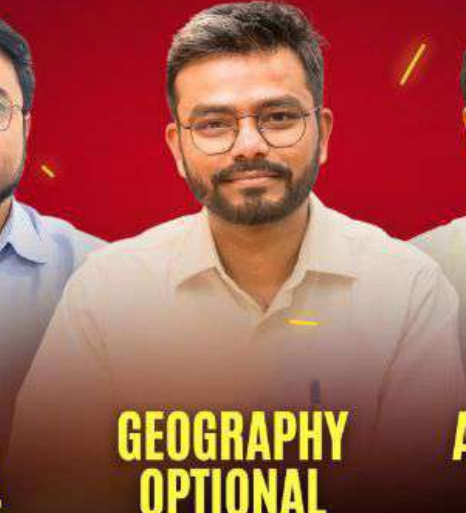
**ANTHROPOLOGY
OPTIONAL**

**AISHWARYA
MADAM**

**PSIR
OPTIONAL**

DHANANJAY SIR

**GEOGRAPHY
OPTIONAL**

AADITYA SIR

**AGRICULTURE
OPTIONAL**

CHAITANYA SIR

**SOCIOLOGY
OPTIONAL**

ONKAR SIR

Batch Features:

➤ Expert Faculty & Personal Mentorship

Each subject is led by experienced mentors who provide personalized guidance and support, including doubt-solving and one-on-one mentorship.

➤ Structured & Comprehensive Study Material

Ready-to-use, exam-focused notes/booklets prepared with relevant examples, case studies, and diagrams. No need to refer to multiple sources.

➤ Answer Writing Practice

All batches emphasize daily and/or weekly answer writing, integrated with class topics to build exam-oriented skills.

➤ Strategic Integration with GS/Ethics/Essay

Smart linkage of optional subject content with General Studies, Ethics, and Essay to ensure broader relevance in Mains answers.

ADMISSION

OPEN NOW

Contact Us
7378743031 | 7767073031

PRAYAAS EDUCATION

Above Axis Bank Loan Centre, Office 301a,
301 Second Floor Sterling Plaza, J M Road, Pune.

अनुक्रमणिका

२. सामान्य अध्ययन II	1	प्रयास शॉर्ट्स - UPSC आणि MPSC	13
२.१ रशिया-भारत-चीन (RIC) त्रिकुट (ट्रोइका)	1	1. हायब्रिलिया प्यूरा न्यूक्लियोपॉलीहेड्रोसिस विषाणू (HpNPV)	13
बातमीचा संदर्भ :	1	2. मायक्रोप्लास्टिक प्रदूषण	13
RIC त्रिकुटा बदल :	1	मायक्रोप्लास्टिक्स बदल	13
व्यापक भूराजकीय संदर्भ :	1	3. युक्रेनच्या एक पंचमांश भागावर रशियाचे नियंत्रण आहे	13
पुनरुज्जीवनामागील प्रमुख चालक :-	2	४.१ नौदलाची प्रमुख जहाजे: फ्रिगेट्स, विध्वंसक आणि कॉव्हेंट्स	14
आरआयसी समूहाचे धोरणात्मक महत्त्व :	2	5. इंडोनेशियामध्ये सापडलेल्या सर्वात जुन्या ज्ञात वॉलेसियन होमिनिड्सच्या	
आरआयसी सहकार्यातील आव्हाने :	2	संभाव्य कलाकृती	14
पुढील मार्ग :-	2	5.1 होमिनिड्स बदल	15
निष्कर्ष :-	3	6. केंद्रीय मंत्रिमंडळाने MERITE योजनेला मंजूरी दिली आहे	15
सरावासाठी प्रश्न :-	3	7. आशिया खंडी U-20 चैम्पियनशीप 2025	15
2.2 क्रीमी लेयरचा SC/ST पर्यंत विस्तार	3	8. न्यायाधीशांना काढून टाकणे	15
बातमीचा संदर्भ :	3	9. भारताने खगोलशास्त्र आणि खगोलभौतिकीवरील 18 व्या आंतरराष्ट्रीय	
क्रीमी लेयर म्हणजे काय?	3	ऑलिम्पियाडचे आयोजन केले	16
घटनात्मक पार्श्वभूमी :	3	10. धिरिओ	16
क्रीमी लेयर या संकल्पनेचा उगम :	4	11. सभासार	16
SC/ST ला क्रीमी लेअर लागू करण्याच्या बाजूने युक्तिवाद :	4	12. भारतीय फ्लॅपशेल कासव	16
SC/ST ला क्रीमी लेअर लागू करण्याविरोधातील युक्तिवाद :	5	१२.१ अल्बिनिझम बदल	17
पुढे जाण्याचा मार्ग	6	13. प्रधानमंत्री मातृवंदना योजना (PMMVY)	17
निष्कर्ष :	6	14. शी लीड्स कार्यक्रम	17
मुख्य सराव प्रश्न :	7	१४.१ संयुक्त राष्ट्र महिला	18
३. सामान्य अध्ययन III	8	15. डाडेनेल्स सामुद्रधुनी	18
3.1 भारतातील इथेनॉल मिश्रण: प्रगती, आव्हाने आणि अप्रयुक्त क्षमता	8	16. गॅलिल समुद्र	18
भारताच्या इथेनॉल मिश्रित पेट्रोल (EBP) कार्यक्रमाचा प्रवास आणि स्थिती	8	- 16.1 बोट्रिओकोकस ब्रौनी	18
ई २० पेट्रोल वापरण्याचे फायदे :	8	17. S.H.I.N.E. उपक्रम	19
ई 20 इंधन अनुकूलित करण्याशी संबंधित चिंता :	9	18. स्मूथ - कोटेड ओटर	19
समस्या सोडविण्यासाठी उपाययोजना	9	प्रयास शॉर्ट्स- MPSC लक्षवेध	20
निष्कर्ष	10	१. आंतरराष्ट्रीय	20
सरावासाठी प्रश्न :	10	1.1 38 व्या बोगोटा आंतरराष्ट्रीय पुस्तक मेळावा 2026 मध्ये भारत पोस्ट ऑफ	
३.२ सॅटेलाइट (उपग्रह) इंटरनेट	10	ऑनर' म्हणून सहभागी होणार	20
सॅटेलाइट इंटरनेट कसे कार्य करते?	10	2. राष्ट्रीय	20
उपग्रहांची कक्षीय तैनाती	11	2.1 नीती आयोगाने 'वर्क फॉर विकसित भारत' साठी पोर्टल सुरू केले	20
सॅटेलाइट इंटरनेटचे मुख्य संभाव्य अनुप्रयोग	11	२.२ SHRESTH निर्देशांक	20
सॅटेलाइट इंटरनेटशी संबंधित चिंता	11		
पुढे जाण्याचा मार्ग	12		
निष्कर्ष :	12		
सरावासाठी प्रश्न :	12		

3. राज्य	20
3.1 दिल्ली विधानसभा बनली भारतातील पहिली पूर्णसौरऊर्जेवर चालणारी विधिमंडळ	20
4. महाराष्ट्र	20
४.१ राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजना	20
4.2 नागपूर-पुणे कॉरिडोरवर देशातील सर्वात लांब पल्ल्याची वंदे भारत ट्रेन सुरू झाली	20
4.3 महाराष्ट्र गिंग कामगारांसाठी सामाजिक सुरक्षा आराखडा तयार करणार .	20
५. पुरस्कार	20

५.१ अन्न व शांतीसाठी पहिला एमएस स्वामीनाथन पुरस्कार	20
6. पुस्तक	21
६.१ 'संविधान का महत्वाचे आहे'	21
7. सुरक्षा	21
7.1 राजस्थान सीमेवर बीएसएफने 'ऑपरेशन अलर्ट'सुरू केले	21
८. महत्वाचे दिवस	21
८.१ जागतिक सिंह दिन – १० ऑगस्ट २०२५	21
८.२ जागतिक हत्ती दिन – १२ ऑगस्ट २०२५	21

PRAYAAS EDUCATION

FULL LENGTH TEST MPSC PRELIMS 2025

PRICE ₹499/- ONLY

Features of the Test Series

- Based on Latest **MPSC 2025 Exam Pattern**
- **Full-Length GS + CSAT Papers** (like actual exam)
- **OMR Sheet Practice** – Real exam-like environment
- Detailed **Answer Key** & Explanations
- Performance **Analysis** & Ranking
- **Time Management** Practice (GS: Morning, CSAT: Afternoon)
- Affordable Price – **₹499 Only**
- **Experienced Faculty** Guidance

5TH Sep | 14TH Sep | 21ST Sep

GS ⌚ **10AM - 12PM**

CSAT ⌚ **3PM - 5PM**

MES SOU VIMALABAI SCHOOL
Maharshi Karve Road, Deccan Gymkhana, Pune,

7378743031 | 7767073031

मुख्य परीक्षा

२. सामान्य अध्ययन II

२.१ रशिया-भारत-चीन (RIC) त्रिकुट (ट्रॉइका)

बातमीचा संदर्भ :

- भारत-चीन सीमेवरील तणावातील सापेक्ष शिथिलता आणि बदलत्या जागतिक भू-राजकीय वातावरणाचा हवाला देत रशियाने अलीकडेच सुप्त रशिया-भारत-चीन (आर. आय. सी.) ट्रॉइकाला पुनरुज्जीवित करण्यात स्वारस्य दाखवले आहे.
- रशियाला पाश्चिमात्य देशांच्या वाढत्या सामरिक दबावाला सामोरे जावे लागत असताना आणि युरेशियामध्ये सहकार्य वाढविण्याचा प्रयत्न करत असताना हे पाऊल उचलण्यात आले आहे.

मुख्य परीक्षेचा अभ्यासक्रम - जीएस-२- आंतरराष्ट्रीय संबंध (भारत आणि त्याचे शेजारी, महत्वाचे गट, बहुपक्षीय संस्था)

RIC त्रिकुटा बद्दल:

- स्वरूप** : आरआयसी हा १९९० च्या दशकाच्या उत्तरार्धात रशियाने प्रस्तावित केलेला एक अनौपचारिक धोरणात्मक त्रिपक्षीय गट आहे, जो शीतयुद्धानंतरच्या एकध्रुवीय काळात अमेरिकेचे वर्चस्व होता.
- उद्देश** : पाश्चिमात्य वर्चस्वाचा समतोल साधण्यासाठी तयार करण्यात आलेला हा गट राजकीय विश्वास निर्माण करण्यावर आणि युरेशियन राजकीय, आर्थिक आणि सुरक्षा सहकार्य वाढविण्यावर लक्ष केंद्रित करतो.
- संस्थात्मकीकरण** : २००२ मध्ये या कल्पनेला मूर्त स्वरूप देण्यात आले. तेव्हापासून, या त्रिकुटाने 20 पेक्षा जास्त मंत्रिस्तरीय सल्लामसलती केल्या आहेत.

सहकार्याची व्याप्ती:

- परराष्ट्र धोरणातील समन्वयीत भूमिका
- व्यापार, ऊर्जा आणि तंत्रज्ञान सहकार्य बळकट करणे
- बहुपक्षीय सुधारणांसाठी समर्थन (UN, IMF, WTO इ.)
- युरेशियन संपर्क मार्गांकांना प्रोत्साहन देणे.

डॉमॅन्सी:

- २०२० मध्ये भारत आणि चीन यांच्यात गलवान खोऱ्यात झालेल्या संघर्षानंतर आरआयसी प्रक्रियेला धक्का बसला होता.

व्यापक भूराजकीय संदर्भ:

- RIC चे वर्णन बऱ्याचदा ब्रिक्सचे वैचारिक अग्रदूत म्हणून केले जाते. त्याचे पुनरुज्जीवन ब्रिक्स आणि शांघाय सहकार्य संघटनेला (एससीओ) पूरक ठरू शकते.
- हे अमेरिकेच्या वर्चस्वाविरुद्ध समतोल साधण्याच्या दिशेने एक बदल दर्शविते, जिथे उदयोन्मुख शक्ती थेट संघर्ष न करता वर्चस्वाचा प्रतिकार करण्यासाठी समन्वय साधतात.
- भारताच्या असंलग्न/सामरिक स्वायत्ततेच्या परंपरेची (आता 'बहुसंलग्नता' म्हणून पुनर्रचना) आरआयसी संदर्भात चाचणी घेतली जाते.
- भारत मात्र धोरणात्मक स्वायत्ततेच्या मार्गावर चालतो- युरेशियन भागीदारी कायम ठेवताना पाश्चिमात्य देशांशी समतोल राखतो, समस्या-आधारित संलग्नता आपला प्रयत्न अधोरेखित करतो- हेजिंग धोरणाचे एक उदाहरण आहे .
- युक्रेन युद्ध, रशिया आणि चीनपासून पाश्चिमात्य आर्थिक वियोग आणि जागतिक भू-राजकारणातील उदयोन्मुख दोषरेषा या पार्श्वभूमीवरही आरआयसीच्या पुनरुज्जीवनाकडे पाहिले जाऊ शकते.

पुनरुज्जीवनामागील प्रमुख चालक :-

- **अमेरिकी संरक्षणवाद:** अमेरिकेने नव्याने लादलेले शुल्क आणि व्यापार निर्बंध यामुळे आरआयसी सदस्यांना अधिक लवचिक व्यापार संबंधांवर जोर देण्यासाठी आणि संरक्षणवादी उपायांचा प्रतिकार करण्यासाठी प्रोत्साहन मिळाले आहे.
- **रशियावरील पाश्चिमात्य निर्बंध :** युक्रेन संघर्षानंतरच्या निर्बंधांमुळे मॉस्कोचे आशियाई अर्थव्यवस्थेवरील आर्थिक अवलंबित्व वाढले असून भारत आणि चीनकडे त्याचा कल वाढला आहे.
- **आर्थिक स्वायत्तता:** अमेरिकन डॉलरचे शस्त्रीकरण आणि रशियाला स्विफ्ट प्रणालीतून वगळल्यामुळे पर्यायी बिगर-पाश्चिमात्य देयक आणि सेटलमेंट प्रणालीची गरज अधोरेखित झाली आहे.
- **जोडणीची अनिवार्यता:** आंतरराष्ट्रीय उत्तर-दक्षिण परिवहन कॉरिडॉर (INSTC) चे यश ट्रान्स-युरेशियन लॉजिस्टिक्ससाठी समन्वयित आरआयसी दृष्टिकोनाची आर्थिक क्षमता दर्शविते.
- **व्यापारचे विविधीकरण:** जागतिक पुरवठा साखळीतील व्यत्यय, विशेषतः कोविडनंतर आणि भू-राजकीय तणावादरम्यान, सुरक्षित आंतर-आरआयसी व्यापार आणि गुंतवणूक वाहिन्यांची आवश्यकता अधोरेखित करते.
- **संस्थात्मक सुधारणांवर भर:** संयुक्त राष्ट्रसंघ, डब्ल्यूटीओ आणि आयएमएफ सारख्या बहुपक्षीय संस्थांमध्ये सुधारणा करण्यात तिन्ही देशांचे समान हित संबंध आहेत, जेथे ते प्रतिनिधित्व शोधतात.

आरआयसी समूहाचे धोरणात्मक महत्त्व:

- **युरेशियाचे धोरणात्मक वजन:** एकत्रितपणे, रशिया, भारत आणि चीन युरेशियामध्ये सत्तेच्या संतुलनास आकार देतात, ज्यामुळे ते खंडीय स्थिरतेसाठी महत्त्वपूर्ण ठरतात.
- **आर्थिक लाभ:** जागतिक जीडीपीमध्ये त्यांचा वाटा एक तृतीयांश आहे, ज्यामुळे बहुपक्षीय व्यासपीठांवर त्यांची सौदेबाजीची क्षमता वाढते.
- **बहुध्रुवीयतेची प्रगती:** आरआयसी बहुध्रुवीय जागतिक व्यवस्थेच्या दृष्टीकोनाशी संरेखित होते, एकध्रुवीय किंवा ब्लॉक-आधारित वर्चस्वाचा प्रतिकार करते.
- **संयुक्त राष्ट्र सुरक्षा परिषद:** रशिया आणि चीनच्या संयुक्त पाठिंब्यामुळे संयुक्त राष्ट्रांच्या सुरक्षा परिषदेत कायम स्वरूपी सदस्यत्वासाठी भारताची बाजू भक्कम होऊ शकते.
- **सुरक्षा संवाद मंच:** अफगाणिस्तान, मध्य आशिया आणि इंडो-पॅसिफिक्सह संवेदनशील प्रादेशिक सुरक्षा चिंतांवर संघर्ष व्यवस्थापन आणि संवादासाठी जागा प्रदान करते.
- **एकात्मतेचा समन्वय:** BRI (चीन), INSTC (भारत-रशिया-इराण) आणि रशियाचे युरेशियन इकॉनॉमिक युनियन (EAEU) यासारख्या युरेशियन जोडणी प्रकल्पांचा समन्वय वाढवते.

आरआयसी सहकार्यातील आव्हाने:

- **सीमावाद:** भारत-चीन सीमेवरील तणाव आणि न सुटलेले प्रत्यक्ष नियंत्रण रेषेचे (एलएसी) वाद हा विश्वास निर्माण करण्याच्या मार्गातील मुख्य अडथळा आहे.
- **विश्वासाची कमतरता:** ऐतिहासिक स्पर्धा आणि भिन्न धोक्याची धारणा अर्थपूर्ण सहकार्याची संधी मर्यादित करते, विशेषतः संरक्षण आणि गुप्तचर सामायिकरण.
- **भारताची पाश्चिमेकडील व्यस्तता:** अमेरिका, युरोपीय महासंघ आणि इतर पाश्चिमात्य भागीदारांशी भारताचे घट्ट होत चाललेले संबंध रशिया-चीनच्या नेतृत्वाखालील आराखड्यातील भूमिकेशी विरोधाभास निर्माण करतात.
- **क्वाड फॅक्टर:** सुरक्षा संवाद (क्वाड) आणि इंडो पॅसिफिक धोरणांमध्ये भारताचा सहभाग आर. आय. सी. च्या युरेशियन अभिमुखताशी पूर्णपणे जुळवून घेण्याची त्याची क्षमता गुंतागुंतीची करते.
- **तटस्थतेची चिंता:** सदस्यांमधील अंतर्गत शत्रुत्व-विशेषतः भारत-चीन सीमेचे प्रश्न-विवाद सोडवण्यासाठी एक तटस्थ व्यासपीठ म्हणून आर. आय. सी. ची विश्वासार्हता कमी करतात.

पुढील मार्ग :-

- आरआयसीच्या अर्थपूर्ण पुनरुज्जीवनासाठी भारत आणि चीन यांच्यातील विश्वास निर्माण करण्याच्या उपाययोजना महत्वाच्या ठरतील.
- समांतर वित्तीय संस्था आणि देयक प्रणाली विकसित केल्यास पाश्चिमात्य प्रणित यंत्रणांवरील अवलंबित्व कमी होण्यास मदत होऊ शकते.

- आर. आय. सी. ने गती निर्माण करण्यासाठी हवामान बदल, ऊर्जा संक्रमण आणि संपर्क यासारख्या गैर-वादग्रस्त क्षेत्रांवर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे.
- कालांतराने, त्रिपक्षीय सहकार्य इंडो-पॅसिफिक आणि युरेशियन धोरणांमध्ये सेतू म्हणून काम करू शकते, खंडीय आणि सागरी प्राधान्यक्रमांचा समतोल राखते.

निष्कर्ष:-

- आरआयसीसारख्या गटांकडे पाश्चिमात्यविरोधी गट म्हणून न पाहता संवाद, संपर्क आणि समन्यायी जागतिकीकरणाचे व्यासपीठ म्हणून पाहिले पाहिजे, असे पंतप्रधान मोदी वारंवार सांगत आहेत.
- परराष्ट्रमंत्री एस. जयशंकर यांचा दृष्टिकोन अधिक व्यावहारिक आहे आणि भारताच्या 'बहुसंलग्न' सिद्धांतात रुजलेला आहे. त्यांचे म्हणणे आहे की भारत आपल्या राष्ट्रीय हितांसाठी, विशेषतः व्यापार विविधीकरण, ऊर्जा सुरक्षा आणि संस्थात्मक सुधारणांमध्ये आरआयसीशी संवाद साधेल. त्याचवेळी, ते अधोरेखित करतात की चीनबरोबरचे न सुटलेले सीमा प्रश्न एक संरचनात्मक अडथळा आहेत आणि "व्यापक सहकार्यासाठी सीमेवर विश्वास आणि स्थिरता आवश्यक आहे."
- आरआयसीचे पुनरुज्जीवन रशियाची सामरिक सक्ती, चीनच्या युरेशियन महत्वाकांक्षा आणि भारताची सावध व्यावहारिकता दर्शवते. सार्वभौमत्व किंवा इंडो-पॅसिफिक दृष्टीकोनाशी तडजोड न करता सामरिक स्वायत्तता, बहुध्रुवीयता आणि विकासात्मक प्राधान्यक्रम बळकट केले तरच भारतासाठी हा गट अर्थपूर्ण ठरेल.

सरावासाठी प्रश्न :-

- "The Russia-India-China (RIC) Troika is being revived in response to shifting global geopolitics. In this context, evaluate the significance of RIC for India's strategic interests and what challenges limit its effectiveness?" (150 words, 10 marks)
- बदलत्या जागतिक भू-राजकारणाला प्रतिसाद म्हणून रशिया-भारत-चीन (आरआयसी) त्रिकुटाचे पुनरुज्जीवन केले जात आहे. या संदर्भात, भारताच्या सामरिक हितासाठी आरआयसीचे महत्त्व आणि कोणती आव्हाने त्याच्या परिणामकारकतेवर मर्यादा आणतात याचे मूल्यमापन करा. (१५० शब्द, १० गुण)

2.2 क्रीमी लेयरचा SC/ST पर्यंत विस्तार

बातमीचा संदर्भ:

- SC/ST आरक्षणासाठी क्रीमी लेयर संकल्पनेसारखीच प्रणाली सुरू करण्याच्या याचिकेवर नुकतीच सर्वोच्च न्यायालयाने केंद्र सरकारला नोटीस बजावली.
- अनुसूचित जाती/जमाती (एससी/एसटी) समुदायांमध्ये आरक्षणाच्या लाभाचे समन्यायी वाटप करण्यासाठी इतर मागासप्रवर्गात (ओबीसी) क्रीमी लेयर संकल्पनेसारखी 'प्रणाली' लागू करण्याच्या याचिकेवर विचार करण्याचा निर्णय सर्वोच्च न्यायालयाने घेतला आहे.

मुख्य परीक्षेचा अभ्यासक्रम - जीएस-२- केंद्र व राज्यांकडून लोकसंख्येच्या दुर्बल घटकांसाठी कल्याणकारी योजना आणि या योजनांची कामगिरी

क्रीमी लेयर म्हणजे काय?

- 'क्रीमी लेयर' हा शब्द इतर मागासप्रवर्गातील (ओबीसी) आर्थिक आणि सामाजिकदृष्ट्या प्रगत सदस्यांना संदर्भित करतो, जे शिक्षण आणि नोकरीत आरक्षणाच्या लाभासाठी पात्र नाहीत.
- आरक्षणाची धोरणे खऱ्या अर्थाने वंचित घटकांपर्यंत पोहोचावीत, तुलनेने उच्च सामाजिक-आर्थिक दर्जा प्राप्त झालेल्यांपर्यंत पोहोचू नये, यासाठी ही संकल्पना मांडण्यात आली.

घटनात्मक पार्श्वभूमी:

- कलम १४ - कायद्यासमोर समानता आणि कायद्यांचे समान संरक्षण.
- कलम १५ (१) - धर्म, वंश, जात, लिंग, जन्मस्थान या आधारावर भेदभाव करण्यास मनाई आहे.
- कलम १५ (४) - १९५१ च्या पहिल्या घटनादुरुस्तीद्वारे राज्याला सामाजिक आणि शैक्षणिकदृष्ट्या मागास प्रवर्ग (SEBC), अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींसाठी विशेष तरतुदी करण्याचा अधिकार देण्यात आला आहे.

- **कलम १६ (४)** – राज्य सेवेत पुरेसे प्रतिनिधित्व नसलेल्या नागरिकांच्या कोणत्याही मागासप्रवर्गाला सार्वजनिक नोकरीत आरक्षणाची परवानगी देते.

क्रीमी लेयर या संकल्पनेचा उगम:

- **संविधानपूर्व पार्श्वभूमी :**
 - स्वातंत्र्यापूर्वी म्हैसूर, कोल्हापूर, मद्रास यांसारख्या संस्थानांत मागासजातींसाठी नोकऱ्या आणि शिक्षणात आरक्षण होते.
 - राज्यघटनेने (१९५०) कलम १५ (४), १६ (४) आणि ३४० द्वारे सकारात्मक कृतीला वाव दिला, परंतु "क्रीमी लेयर" चा स्पष्ट उल्लेख केला नाही.

स्वातंत्र्योत्तर घडामोडी :

- **प्रथम मागासवर्ग आयोग (काका कालेलकर, १९५३) :**
 - प्रामुख्याने जातीच्या आधारावर मागासवर्गीयांची ओळख पटवली.
 - आरक्षणाची शिफारस केली, पण अहवालाची पूर्ण अंमलबजावणी झाली नाही.
- **मंडल आयोग (1979):**
 - कलम ३४० अन्वये बी. पी. मंडल यांच्या अध्यक्षतेखाली गठीत.
 - केंद्रीय सेवा आणि संस्थांमध्ये ओबीसींना २७ टक्के आरक्षण देण्याची शिफारस केली.
 - सुरुवातीला 'क्रीमी लेयर' हा शब्द वापरला नाही, पण ओबीसींमधील प्रगत घटकांना वगळण्यात यावे, जेणेकरून त्याचा लाभ खऱ्या अर्थाने मागासांपर्यंत पोहोचेल, असे सुचवले.

न्यायिक मान्यता - संकल्पनेचा जन्म:

- सर्वोच्च न्यायालयाने क्रीमी लेयरची संकल्पना औपचारिकरीत्या मांडली आणि अंमलात आणली
 - इंद्रा स्वाहनी वि. भारत संघ (१९९२) – मंडल प्रकरण
 - २७ टक्के ओबीसी आरक्षण कायम ठेवण्याचा ऐतिहासिक निर्णय .
 - क्रीमी लेयरचा सिद्धांत मांडला.
- **अशोककुमार ठाकूर वि. भारत संघ (2008):**
 - शैक्षणिक संस्थांमधील ओबीसी आरक्षणासाठी क्रीमी लेयर तत्वाचा पुनरुच्चार केला.
- **महत्वाचे मुद्दे :**
 - आरक्षण हे सामाजिक आणि शैक्षणिकदृष्ट्या मागासवर्गीयांसाठी आहे, त्यांच्यातील प्रगत/उच्चभ्रूसाठी नाही.
 - अशा प्रगत लोकांचा समावेश करणे हे कलम १४ (कायद्यासमोर समानता) चे उल्लंघन ठरेल.
 - क्रीमी लेयरला ओबीसी कोट्यातून वगळण्यासाठी निकष तयार करण्याचे निर्देश सरकारला दिले.

SC/ST ला क्रीमी लेयर लागू करण्याच्या बाजूने युक्तिवाद:

- **राज्यघटनेतील समानता :**
 - कलम १४ (कायद्यासमोर समानता) मध्ये आरक्षणाच्या लाभांवर आधीच प्रगत घटकांची मक्तेदारी असू नये, अशी मागणी करण्यात आली आहे.
 - अनुसूचित जाती/जमातीच्या कुटुंबाने उच्च शिक्षण, उत्पन्न आणि दर्जा मिळविल्यानंतर त्यांच्या मुलांना गरीब SC/ST सदस्यांइतकी वंचिततेचा सामना करावा लागत नाही.
 - त्यांना आरक्षण देणे हे मूलभूत समानतेच्या तत्वाचे उल्लंघन आहे.
- **अभिजनांची पकड रोखते:**
 - अभ्यास (नीती आयोग, NSSO, सतीश देशपांडे यांच्यासारखे समाजशास्त्रज्ञ) असे दर्शवितो की एससी/एसटीमधील उच्चभ्रू वर्गाला आरक्षणाचा वारंवार फायदा होतो.
 - यामुळे "सर्वात उपेक्षित" (दलित उपजाती, विशेषतः दुर्बल आदिवासी गट) वगळले जातात.
 - क्रीमी लेयरमुळे एससी/एसटी समुदायांमध्ये लाभांचे न्याय्य वितरण सुनिश्चित होते.
- **ओबीसींशी समानता :**
 - ओबीसींना आधीच क्रीमी लेयर बहिष्करणाचा सामना करावा लागतो (इंद्रा स्वाहनी, १९९२ पासून).

○ हेच तत्त्व अनुसूचित जाती/जमातींना लागू केल्याने सकारात्मक कृती धोरणांमध्ये सातत्य आणि निष्पक्षता टिकून राहते.

● **मागासलेपणाचे गतिमान स्वरूप :**

- आरक्षण हे वंचित समाजाच्या उत्थानाचे तात्पुरते साधन आहे, यावर खुद्द डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनीच भर दिला.
- एकदा एखाद्या वर्गाला पुरेशी सामाजिक-आर्थिक गतिशीलता (नोकरशाही, न्यायपालिका, राजकारणातील उच्चभ्रू अनुसूचित जाती) प्राप्त झाली की, सतत मिळणाऱ्या आरक्षणांमुळे ती दूर होण्याऐवजी विषमता निर्माण होते.

● **संसाधनांचा कार्यक्षम वापर :**

- आरक्षण हे एक दुर्मिळ धोरणात्मक साधन (मर्यादित जागा/नोकऱ्या) आहे.
- प्रगत एससी/एसटी गटांना वर्चस्व गाजवण्याची परवानगी दिल्यास सामाजिक न्यायाची उद्दिष्टे क्षीण होतात आणि गरिबांची वरचढीची हालचाल रोखली जाते.
- क्रीमी लेअरचा लाभ पहिल्या पिढीतील विद्यार्थी, ग्रामीण दलित/आदिवासी आणि भूमिहीन गटांना मिळणार आहे.

● **न्यायालयीन निरीक्षणे:**

- **जरनैल सिंग विरुद्ध लछमी नारायण गुप्ता (२०१८) :** सर्वोच्च न्यायालयाने क्रीमी लेअर संकल्पना एससी/एसटी पदोन्नतीपर्यंत वाढविली.
- अनुसूचित जाती/जमातींमधील प्रगतांना मागास मानता येणार नाही, असे न्यायालयाने म्हटले आहे. समानतेचे तत्त्व येथेही लागू होते.

● **राजकीय व सामाजिक पाठबळ :**

- अनेक आयोगांनी (उदा., ओबीसी उपवर्गीकरणावरील न्यायमूर्ती रोहिणी आयोग) आंतरजातीय विषमतेचे संकेत दिले आहेत. एससी/एसटीलाही असाच तर्क लागू करता येईल.
- क्रीमी लेअरमुळे उच्चभ्रू अल्पसंख्याकांना लाभ मिळण्याऐवजी गरीब दलित आणि आदिवासी सक्षम होतील, असे अनेक अभ्यासकांचे म्हणणे आहे.

● **आंतरराष्ट्रीय समानता:**

- इतरत्र सकारात्मक कृती धोरणांमध्ये (उदा., आफ्रिकन अमेरिकन लोकांसाठी अमेरिकेची सकारात्मक कृती), लाभ वंचित गटांना लक्ष्य केले जातात, ज्यांना आधीच वरची गतिशीलता प्राप्त झाली आहे त्यांना नाही.

SC/ST ला क्रीमी लेअर लागू करण्याविरोधातील युक्तिवाद:

● **एससी/एसटी आरक्षणाचा ऐतिहासिक आणि सामाजिक आधार :**

- अनुसूचित जाती-जमातीचे आरक्षण हे प्रामुख्याने आर्थिक नसून अस्पृश्यता, जातीनिहाय बहिष्करण आणि सामाजिक कलंक यामध्ये रुजलेले आहे.
- अनुसूचित जाती-जमातीची व्यक्ती आर्थिकदृष्ट्या सक्षम झाली तरी त्याला जातीभेदाला (उदा. सामाजिक बहिष्कार, रहिवासी वेगळेपणा, अत्याचार) सामोरे जावे लागते. त्यामुळे आर्थिक प्रगतीमुळे सामाजिक मागासलेपण पुसले जात नाही.

● **घटनात्मक हेतूचे संरक्षण :**

- **अनुच्छेद 15 (4), 15 (5) आणि 16 (4):** अनुसूचित जाती/जमातींना भेदसावणाऱ्या संरचनात्मक भेदभावावर तोडगा काढण्याचे उद्दिष्ट आहे.

● **अनुच्छेद १७:** अस्पृश्यता निर्मूलन करते परंतु त्याचा व्यापक प्रभाव मान्य करते. संविधान सभेतील वादविवाद (विशेषतः. आंबेडकरांनी) केवळ गरिबीसाठी नव्हे, तर ऐतिहासिक अन्यायावरील उपाय म्हणून आरक्षणावर भर दिला.

● **जातीनिहाय भेदभावाची चिकाटी :**

- अत्याचाराची आकडेवारी: एन. सी. आर. बी., उत्पन्न/शिक्षणाची पर्वा न करता, अनुसूचित जाती/जमाती विरुद्ध सातत्याने जात-आधारित गुन्ह्यांचा अहवाल देते.
- सुशिक्षित अनुसूचित जाती/जमाती (आयएस अधिकारी, प्राध्यापक, राजकारणी) अनेकदा घरे, विवाह आणि कामाच्या ठिकाणी भेदभावाची तक्रार करतात. आर्थिक प्रगतीने सामाजिक कलंक दूर होत नाही, असे सुचवते.

- **सांकेतिक प्रतिनिधित्व महत्वाचे :**

- प्रशासन, न्यायव्यवस्था, राजकारणा (अगदी "उच्चभ्रू" वर्गातूनही) मध्ये अनुसूचित जाती/जमातींच्या उपस्थितीला जातीभेदाला आव्हान देण्यात प्रतीकात्मक मूल्य आहे.
- त्यांना क्रीमी लेअरच्या माध्यमातून वगळल्यास राजकीय आवाज आणि प्रतिनिधित्व कमकुवत होऊ शकते.

- **एससी/एसटीमध्ये विखंडनाचा धोका:**

- क्रीमी लेअर लागू केल्याने एससी/एसटी (दलित विरुद्ध नवदलित", आदिवासी विरुद्ध "नव-आदिवासी") मध्ये अंतर्गत विभाजन निर्माण होऊ शकते.
- सामुदायिक ऐक्य कमकुवत होऊ शकते आणि जातीय भेदभावविरुद्ध सामूहिक सौदेबाजीची प्रभावीता कमी होऊ शकते.

- **ओबीसींपासून फरक :**

- ओबीसी मागासलेपण = सापेक्ष सामाजिक-आर्थिक.
- एससी/एसटी मागासलेपण = ऐतिहासिक दडपशाही, अस्पृश्यता, सामाजिक बहिष्करण यात रुजलेले.
- त्यामुळे एससी/एसटीला ओबीसी पद्धतीचे क्रीमी लेयरचा तर्क लागू करणे अयोग्य आणि अन्यायकारक ठरू शकते.

- **पहिल्या पिढीतील विद्यार्थ्यांना वगळण्याचा धोका:**

- "उच्च" पदांवर असलेली अनेक अनुसूचित जाती/जमातीची कुटुंबे अजूनही पहिल्या पिढीतील शिकणारी आहेत, प्रणालीगत अडथळ्यांशी झुंज देत आहेत.
- त्यांना वगळल्यास त्यांची मुले ऐतिहासिकदृष्ट्या विशेषाधिकार प्राप्त जातींशी स्पर्धा करण्याच्या समान संधींपासून वंचित राहू शकतात.

- **न्यायालयीन व सरकारी भूमिका :**

- **इंद्रा साहनी (१९९२) :** क्रीमी लेअर तत्त्व केवळ ओबीसींना लागू होते, एससी/एसटीला नाही.
- सरकारची भूमिका (२०२१, सर्वोच्च न्यायालयात): क्रीमी लेअर एससी/एसटीला लागू होऊ नये, कारण त्यांचा तोटा केवळ आर्थिक स्थितीमुळे नव्हे तर जातीच्या कलंकामुळे होतो.

पुढे जाण्याचा मार्ग

- **सामाजिक आणि आर्थिक मागासलेपणा यांच्यातील संतुलित दृष्टिकोन:**

- अनुसूचित जाती/जमातींना विशिष्ट जाती-आधारित भेदभावाला सामोरे जावे लागते हे मान्य करणे, जे पूर्णपणे ओबीसींशी तुलना करता येणार नाही.
- मात्र, त्याचवेळी आरक्षणाचा लाभ केवळ अनुसूचित जाती/जमातीसमाजातील तुलनेने विशेषाधिकार प्राप्त घटकांपर्यंतच नव्हे, तर अत्यंत वंचित घटकांपर्यंत पोहोचवावा.

- **क्रीमी लेयर निकषांचे परिष्करण:**

- क्रीमी लेयर बहिष्करण लागू करण्याऐवजी, बारकाईने, बहुआयामी निकष सादर करणे.
- आर्थिक स्थिती (उत्पन्न/संपत्ती)
- शैक्षणिक प्राप्ती (उदा., व्यावसायिक/तांत्रिक पदवीधर).

- **आरक्षणाच्या पलीकडे पर्यायी उपाययोजना बळकट करणे**

- अनुसूचित जाती/जमातींसाठी दर्जेदार शिक्षण, आरोग्यसेवा, गृहनिर्माण आणि रोजगाराच्या संधींवर भर देणे.
- कौशल्य विकास आणि उद्योजकता योजना तयार करणे जेणेकरून आर्थिक उन्नतीमुळे दीर्घकाळासाठी आरक्षणावरील अवलंबित्व कमी होईल.

निष्कर्ष:

- अनुसूचित जाती-जमातींच्या उत्थानात आरक्षणाने महत्वाची भूमिका बजावली असली, तरी भविष्यातील धोरणात सामाजिक न्याय आणि आर्थिक समता यांचा समतोल साधला पाहिजे. अर्थतज्ज्ञ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या कल्पनेनुसार, सकारात्मक कृतीने भेदभाव दूर केला पाहिजे, परंतु गुणवत्ता आणि समानता केंद्रस्थानी राहण्यासाठी काळानुसार विकास झाला पाहिजे. **जातीभेदापेक्षा संसाधनावर आधारित पाठिंब्याकडे वाटचाल केल्यास सर्वसमावेशकता आणि राष्ट्रीय ऐक्याला चालना मिळू शकते.**

मुख्य सराव प्रश्न:

- Do you agree that the exclusion of creamy layer among SC/STs will help in achieving the real objectives of social justice? Substantiate with arguments. (10 Marks, 150 words)
- अनुसूचित जाती/जमातींमधील क्रीमी लेअर लागू केल्यास सामाजिक न्यायाची खरी उद्दिष्टे साध्य होण्यास मदत होईल, असे तुम्हाला मान्य आहे का? युक्तिवादासह स्पष्ट करा. (१० गुण, १५० शब्द)

PULSE

ANSWER WRITING

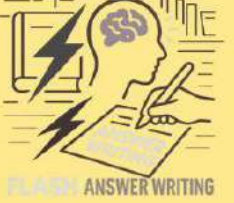

**INTEGRATED
APPROACH**
PRELIMS + MAINS

Integrated Approach

Mentorship

Flash Answer writing

UPSC MAINS

ENGLISH / MARATHI

“

Mains begins where
your books end

📍 @PRAYAAS 2.0
📺 PRAYAAS Education

३. सामान्य अध्ययन III

3.1 भारतातील इथेनॉल मिश्रण: प्रगती, आव्हाने आणि अप्रयुक्त क्षमता

बातमीचा संदर्भ

- जागतिक जैवइंधन दिन 2025 मध्ये इथेनॉल मिश्रण भारताच्या ऊर्जा सुरक्षेसाठी महत्त्वपूर्ण असल्याचे अधोरेखित केले.

मुख्य परीक्षेचा अभ्यासक्रम: जीएस ३ - विज्ञान आणि तंत्रज्ञान- दैनंदिन जीवनातील घडामोडी आणि त्यांचे अनुप्रयोग आणि परिणाम.

भारताच्या इथेनॉल मिश्रित पेट्रोल (EBP) कार्यक्रमाचा प्रवास आणि स्थिती

- पर्यायी आणि पर्यावरणपूरक इंधनाच्या वापरास प्रोत्साहन देण्यासाठी पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायू मंत्रालयाने २००३ मध्ये EBP कार्यक्रम सुरू केला होता.
- 1 एप्रिल 2019 पासून हा कार्यक्रम देशभरात (अंदमान आणि निकोबार आणि लक्षद्वीप वगळता) विस्तारण्यात आला असून तेल विपणन कंपनी (ओ. एम. सी.) 10 टक्क्यांपर्यंत इथेनॉल मिसळलेले पेट्रोल विकतात.
- इथेनॉल मिश्रणाने स्थिर प्रगती दर्शविली आहे:
 - 2013-14: 1.6%
 - ऊस उद्योगाला सरकारने दिलेल्या भक्कम आर्थिक प्रोत्साहनामुळे भारतात इथेनॉल मिश्रण २०१४ मधील केवळ १.५ टक्क्यांवरून २०२५ मध्ये २० टक्क्यांवर पोहोचले आहे.
- नीती आयोगाचा इथेनॉल रोडमॅप (२०२१) प्रसिद्ध झाल्यानंतर २०३० पर्यंत २० टक्के मिश्रण साध्य करण्याचे भारताचे सुरुवातीचे उद्दिष्ट २०२५ पर्यंत पुढे ढकलण्यात आले.
- 2025-26 पर्यंत 20 टक्के मिश्रणाचे उद्दिष्ट पूर्ण करण्यासाठी भारताला दरवर्षी सुमारे 1,000 कोटी लिटर इथेनॉलची आवश्यकता असेल.
- उत्पादन क्षमतेसाठी रोडमॅपचा अंदाज:
 - ऊसावर आधारित डिस्टिलरीज : ४२६ कोटी लिटर (२०२१) → ७६० कोटी लिटर (२०२६).
 - धान्यावर आधारित डिस्टिलरीज : २५८ कोटी लिटर (२०२१) → ७४० कोटी लिटर (२०२६).

What is Ethanol Blending?

Ethanol blending is the process of mixing ethanol (a biofuel from sugarcane, maize, rice & biomass) with petrol, it helps reduce fossil fuel dependence, cut carbon emissions, and boost energy security.

Government of India's key initiatives:

- EBP** EBP Programme (2003): Promotes ethanol use in petrol
- PM-JI-VAN Yojana:** Supports 2G ethanol from agri-waste
- National Bio-Energy Programme:** Pushes biofuels for sustainability
- Interest Subvention Scheme** Financial aid for ethanol plants
- GST Reduction** Ethanol for blending taxed at just 5%

A step towards cleaner fuel & greener India!

ई २० पेट्रोल वापरण्याचे फायदे:

- ऊर्जा सुरक्षा :** इथेनॉल मिश्रणामुळे कच्च्या तेलाच्या आयातीवरील भारताचे अवलंबित्व कमी होते, परकीय चलनाची बचत होते आणि धोरणात्मक लवचिकता सुधारते.
- शेतकरी कल्याण:** अतिरिक्त ऊस व धान्य इथेनॉल उत्पादनाकडे वळवले जाते, ज्यामुळे शेतकऱ्यांना खात्रीशीर मागणी आणि स्थिर उत्पन्न मिळते.
- पर्यावरणीय फायदे :** इथेनॉल पेट्रोलपेक्षा स्वच्छ जळते, कार्बन उत्सर्जन कमी करते आणि भारताला हवामानाची उद्दिष्टे पूर्ण करण्यास मदत करते.

CETANE NUMBER

Tells how easily the fuel ignites

OCTANE NUMBER

Tells how well the fuel resists knocking

- **इंजिनची कामगिरी:** ~ 108.5 च्या ऑक्टेन रेटिंगसह (पेट्रोलच्या 84.4 च्या तुलनेत), इथेनॉल उच्च संपीडन आधुनिक इंजिनांना समर्थन देते, ज्यामुळे वाहन चालवण्यामध्ये कार्यशील ज्वलन आणि चांगले प्रवेग सुनिश्चित होते.
- **संसाधन कार्यक्षमता:** इथेनॉल उत्पादनात गुळ, अतिरिक्त धान्य, बांबू, समुद्री शैवाल आणि अगदी टाकाऊ स्वयंपाकाचे तेल वापरले जाते, ज्यामुळे चक्राकार अर्थव्यवस्थेला चालना मिळते.
- **ग्रामीण रोजगार :** इथेनॉल प्रकल्प आणि पुरवठा साखळी मुळे ग्रामीण भागात रोजगार निर्मिती होते आणि कृषी उद्योगाला चालना मिळते.
- **किंमतीतील स्थिरता :** इंधन मिश्रणात वैविध्य आणून भारत जागतिक तेलाच्या किंमतीतील चढ-उतारांना कमी बळी पडतो.
- **नवोन्मेषाला चालना:** दुसऱ्या पिढीतील जैवइंधन, कॉम्प्रेस्ड बायोगॅस (सीबीजी) आणि सस्टेनेबल एव्हिएशन फ्यूल (SAF) मधील विस्तार भारताच्या हरित संक्रमणास समर्थन देतो.

ई 20 इंधन अनुकूलित करण्याशी संबंधित चिंता:

- **पेट्रोल पंपावरील अस्पष्ट माहिती:** बहुतेक किरकोळ दुकाने पेट्रोलमधील इथेनॉलसामग्री निर्दिष्ट करत नाहीत, ज्यामुळे ग्राहक काय वापरत आहेत याबद्दल अनभिज्ञ राहतात.
- **ग्राहकांना विनाखर्च दिलासा:** इथेनॉलमिश्रित इंधन नियमित पेट्रोलप्रमाणेच दराने विकले जात असल्याने वाहनचालकांना स्विकारण्यासाठी कोणतेही आर्थिक प्रोत्साहन मिळत नाही.
- **मायलेजमधील घट:** ड्रायव्हर्सना बऱ्याचदा कमी कार्यक्षमता दिसून येते, अभ्यासानुसार ई 20 वर इंधन अर्थव्यवस्थेत 5-7% घसरण आणि शुद्ध इथेनॉलसह आणखी तीव्र घसरण दिसून येते.
- **कोल्ड स्टार्ट समस्या:** इथेनॉलच्या उच्च मिश्रणासाठी अधिक प्रज्वलन ऊर्जेची आवश्यकता असते, ज्यामुळे कधीकधी विशेषतः थंड भागात वाहने सुरू होण्यास विलंब होतो.
- **जुन्या वाहनांसाठी जोखीम:** इथेनॉल आर्द्रता शोषून घेते, ज्यामुळे जुन्या दुचाकी आणि कारच्या इंजिन आणि इंधन प्रणालीमध्ये गंज निर्माण होऊ शकतो.
- **हमीची अनिश्चितता:** ई 10 पेक्षा जास्त मिश्रणांवर सातत्याने चालविल्यास 2023 पूर्वी तयार केलेली वाहने वॉरंटीअंतर्गत समाविष्ट केली जाऊ शकत नाहीत.
- **दीर्घकालीन डेटाचा अभाव:** ई 20 वर चालणाऱ्या व अनुपालन न करणाऱ्या वाहनांच्या टिकाऊपणा आणि कामगिरीचा पुरेसा अभ्यास केला जात नाही, ज्यामुळे ग्राहकांचा संकोच वाढतो.
- **अन्न सुरक्षा :** इथेनॉलसाठी अन्नधान्य वळविल्यास पुरवठ्यावर ताण येऊ शकतो.

समस्या सोडविण्यासाठी उपाययोजना

- **अन्न-इंधनाच्या चिंतेचा सामना करणे**
 - **वैविध्यपूर्ण खाद्यपदार्थ:** थेट उसाच्या रसाऐवजी बी-हेवी आणि सी-हेवी गुळापासून इथेनॉलचे उत्पादन वाढते आणि अन्नपुरवठ्यावरील ताण कमी होतो.
 - **अतिरिक्त धान्याचा वापर:** तुटलेले तांदूळ, मका व इतर अतिरिक्त अन्नधान्य इथेनॉल खरेदी धोरणांतर्गत आणण्यात आले आहे.
 - **सेकंड जनरेशन इंधन:** बांबू आणि इतर नॉन-फूड बायोमास वापरणारे प्लांट उभारले जात आहेत, तर स्टार्ट-अप्स समुद्री शैवाल-ते-इथेनॉल तंत्रज्ञानाचा प्रयोग करत आहेत.
 - **पर्यायी पिके :** ज्वारी, गोड बटाटा आणि मका या प्रायोगिक प्रकल्पांचा उद्देश इथेनॉल उत्पादन देणाऱ्या पिकांची व्याप्ती वाढविणे हा आहे.
 - **धोरणातील पुनर्रचना:** अतिरिक्त साखरेची निर्यात करण्याऐवजी सरकार इथेनॉल उत्पादनास प्रोत्साहन देत आहे, ज्यामुळे शेतकऱ्यांना स्थिर परतावा मिळेल.
 - **संशोधन आणि विकासासाठी मदत :** राष्ट्रीय जैव-ऊर्जा कार्यक्रमांतर्गत निधी अखाद्य आणि प्रगत जैवइंधनासाठी निर्देशित केला जातो.
- **वाहनांचे संरक्षण करणे आणि कार्यक्षमता वाढविणे**
 - **हळूहळूपणे संक्रमण करणे:** 2025 पासून केवळ ई 20-सुसंगत वाहने लाँच केली जातील, ज्यामुळे जुनी वाहने हळूहळू बाहेर पडतील.

- **फ्लेक्स-फ्यूल पायलट:** 400 हून अधिक आउटलेट्स आता ई 100 प्रदान करतात आणि फ्लेक्स-फ्यूल इंजिनसह चाचण्या सुरू आहेत.
- **हायब्रीड पुश:** प्लग-इन हायब्रीड फ्लेक्स-इंधन वाहनांच्या प्रचारामुळे कमी उत्सर्जनासह कामगिरीचा समतोल साधणे अपेक्षित आहे.
- **किंमततील सुधारणा :** पेट्रोलच्या तुलनेत इथेनॉलचे कमी कॅलोरिफिक मूल्य भरून काढण्यासाठी सरकारने इंधनाच्या किमतीतील तफावतीचा प्रस्ताव ठेवला आहे.
- **वैविध्यपूर्ण जैवइंधनाचे मिश्रण:** २०३० पर्यंत सीएनजीमध्ये ४ टक्के कॉम्प्रेस्ड बायोगॅस (सीबीजी) मिश्रणाचे उद्दिष्ट ठेवण्यात आले आहे.
- **हरित हवाई इंधन :** पानिपतमधील रिफायनरीने वापरलेल्या स्वयंपाकाच्या तेलाचे हवाई वाहतूक क्षेत्रासाठी शाश्वत हवाई इंधनात (SAF) रूपांतर करण्यास सुरुवात केली आहे.

निष्कर्ष

- **केंद्रीय मंत्री नितीन गडकरी** यांनी अधोरेखित केल्याप्रमाणे, इथेनॉल मिश्रणामुळे ग्रामीण अर्थव्यवस्था मजबूत होते, शेतकऱ्यांना आधार मिळतो आणि भारताचे तेल आयात खर्च कमी होतो. आयात प्रतिस्थापन, खर्च-परिणामकारकता आणि प्रदूषण कमी करण्याच्या दृष्टीकोनाशी सुसंगत राहून, ई 20 केवळ इंधनाची निवड नाही तर शाश्वत आणि स्वावलंबी विकासाच्या दिशेने टाकलेले एक पाऊल आहे.

सरावासाठी प्रश्न :

- "Ethanol blending in petrol is not only an energy policy but also an agricultural and environmental strategy." Discuss the opportunities and challenges of India's E20 programme in this context. (15 marks, 250 words)
- पेट्रोलमध्ये इथेनॉल मिसळणे हे केवळ ऊर्जा धोरण नसून कृषी आणि पर्यावरणविषयक धोरण आहे. या संदर्भात भारताच्या ई २० कार्यक्रमाच्या संधी आणि आव्हानांवर चर्चा करा. (१५ गुण, २५० शब्द)

३.२ सॅटेलाइट (उपग्रह) इंटरनेट

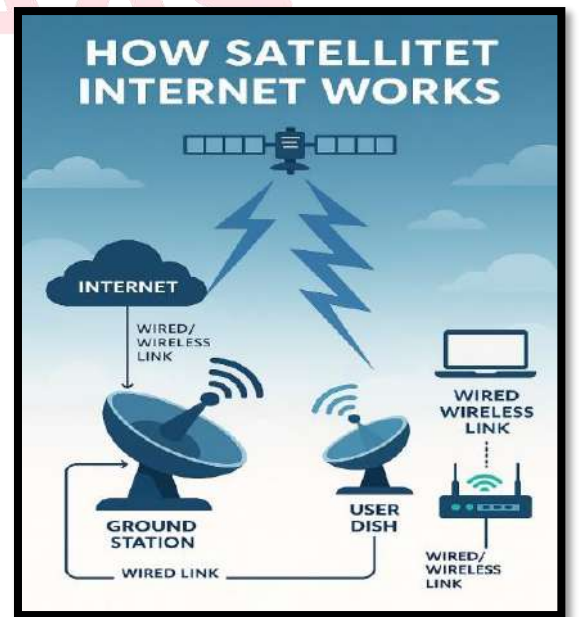
बातमीचा संदर्भ:

- भारतात स्टारलिनकच्या अपेक्षित प्रवेशामुळे, सॅटेलाइट इंटरनेट डिजिटल जोडणीमध्ये बदल घडवून आणणार आहे.

मुख्य परीक्षेचा अभ्यासक्रम : जीएस ३ - विज्ञान आणि तंत्रज्ञान- दैनंदिन जीवनातील घडामोडी आणि त्यांचे अनुप्रयोग आणि परिणाम.

सॅटेलाइट इंटरनेट कसे कार्य करते?

- **व्याख्या:** सॅटेलाइट इंटरनेट जमिनीवरील आणि अंतराळ-आधारित पायाभूत सुविधांवरील वापरकर्त्यांमध्ये माहिती प्रसारित करण्यासाठी पृथ्वीच्या कक्षेत उपग्रहांचा (अनेकदा हजारो उपग्रहांसह मोठे नक्षत्र) वापर करते.
- **दोन -विभाग प्रणाली:**
 - **अंतराळ विभाग :** अंतराळ विभाग: दळणवळण पेलोडसह सुसज्ज कक्षेत उपग्रह डेटा सिग्नल प्राप्त करतात, प्रक्रिया करतात किंवा रिले करतात.
 - **आधुनिक एल. ई. ओ. नक्षत्रांमध्ये** प्रक्रिया आणि ऑप्टिकल आंतर उपग्रह दुवे आहेत, जे जमिनीवरील स्थानकांवर सतत अवलंबून न राहता उपग्रह-ते-उपग्रह डेटा हस्तांतरण सक्षम करतात.
 - **ग्राउंड सेगमेंट:** वापरकर्ता उपकरणे (अँटेना, मॉडेम) आणि गेटवे स्टेशन समाविष्ट आहेत जे सॅटेलाइट नेटवर्कला स्थलीय इंटरनेट बॅकबोनशी जोडतात.

उपग्रहांची कक्षीय तैनाती

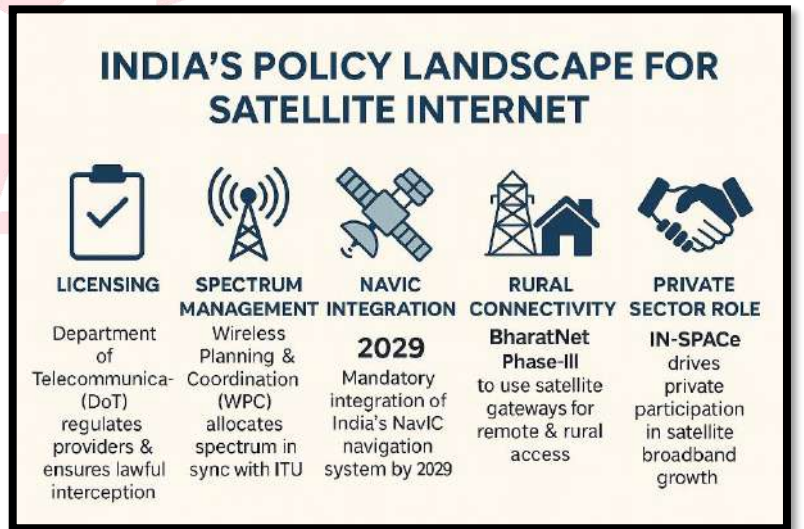
कक्षेचा प्रकार	उंची	फायदे	मर्यादा	उदाहरण
भूस्थिर पृथ्वी कक्षा (GEO)	~ 35,786 किमी	- विस्तृत व्याप्ती (1 उपग्रह पृथ्वीचा ~ 1/3 भाग व्यापतो)	- उच्च विलंब, रिअल-टाइम सेवांसाठी योग्य नाही	व्हायसत ग्लोबल एक्सप्रेस
पृथ्वीची मध्यम कक्षा (MEO)	2,000 - 35,786 किमी	- GEO पेक्षा कमी विलंब	- जागतिक व्याप्तीसाठी अनेक उपग्रहांची आवश्यकता	O3b MEO
पृथ्वीची निम्न कक्षा (LEO)	< 2,000 कि.मी.	- अतिशय कमी विलंब, जलद उपयोजन, लहान उपग्रह.	- प्रति उपग्रह मर्यादित व्याप्ती, जागतिक सेवेसाठी हजारांची गरज	स्टारलिनक (7,000+ उपग्रह)

सॅटेलाइट इंटरनेटचे मुख्य संभाव्य अनुप्रयोग

- **डिजिटल डिवाइड कमी करणे:** ग्रामीण, दुर्गम आणि आदिवासी भागात ब्रॉडबैंड ॲक्सेस प्रदान करते जेथे फायबर आणि मोबाइल टॉवर अव्यवहार्य आहेत.
- **आपत्ती व्यवस्थापन :** जमिनीवरील जाळ्यांचे नुकसान होते (उदा., पूर, चक्रीवादळे, भूकंप) तेव्हा दळणवळणाची खात्री होते.
- **संरक्षण आणि सुरक्षा:** सीमा चौक्या आणि नौदलाच्या जहाजांसाठी पाळत ठेवणे, सुरक्षित दळणवळण आणि जोडणी मजबूत करते.
- **वाहतूक आणि हालचाल:** जहाजे, विमाने, रेल्वे आणि चालत्या वाहनांसाठी इंटरनेट समर्थन करते.
- **शिक्षण आणि टेलिमेडिसिन:** वंचित भागात ई-लर्निंग आणि दूरस्थ आरोग्य सेवा सक्षम करते.
- **वैज्ञानिक मोहिमा:** ध्रुवीय स्थानके, पर्वत, वाळवंट आणि सागरी मोहिमांमध्ये जोडणी प्रदान करते.
- **IOT आणि स्मार्ट शेती :** ग्रामीण भागात सेन्सर-आधारित शेती, हवामान देखरेख आणि लॉजिस्टिक्सची सुविधा देते.
- **व्यावसायिक हवाई वाहतूक आणि सागरी सेवा:** प्रवासी अनुभव आणि रिअल-टाइम ऑपरेशनल देखरेख सुधारते.

सॅटेलाइट इंटरनेटशी संबंधित चिंता

- **विलंबतेच्या समस्या:** माहिती हस्तांतरणात उच्च विलंब, विशेषत: जीईओ / एमईओ उपग्रहांसह, गेमिंग, ट्रेडिंग किंवा व्हिडिओ कॉलसारख्या रिअल-टाइम सेवांवर परिणाम होतो.
- **बँडविड्थचे निर्बंध:** मर्यादित स्पेक्ट्रम उपलब्धतेमुळे उच्च-व्हॉल्यूम डेटा क्रियाकलापांची क्षमता कमी करते (उदा., एचडी स्ट्रीमिंग).
- **हवामान अवलंबित्व:** पाऊस, बर्फ किंवा दाट ढगांचे आच्छादन उपग्रह संकेत कमकुवत करू शकते.
- **उच्च खर्च:** महागडे वापरकर्ता टर्मिनल आणि सब्सक्रिप्शन फी ग्रामीण कुटुंबांसाठी परवडण्यावर मर्यादा आणते.
- **दृश्य-रेषेची आवश्यकता:** इमारती, भूप्रदेश किंवा झाडांद्वारे सिग्नल अडवले जाऊ शकतात, ज्यामुळे सेवेमध्ये व्यत्यय येतो.
- **अंतराळ कचऱ्याचा धोका:** एलईओ मधील हजारो उपग्रह टक्कर आणि कक्षीय गर्दीची शक्यता वाढवतात.
- **नियामक आणि सुरक्षेची चिंता:** खाजगी जागतिक प्रदात्यांवर अवलंबून राहणे (उदा. स्टारलिनक) डेटा सार्वभौमत्व, इंटरसेप्शन आणि राष्ट्रीय सुरक्षेचे मुद्दे उपस्थित करते.
- **ऊर्जा आणि पर्यावरणीय खर्च:** मेगा-नक्षत्रांची निर्मिती, प्रक्षेपण आणि देखभाल कार्बन उत्सर्जन आणि अंतराळ कचऱ्यास हातभार लावते.

पुढे जाण्याचा मार्ग

- **देशांतर्गत क्षमता बळकट करणे :** परदेशी पुरवठादारांवरील अवलंबित्व कमी करण्यासाठी स्वदेशी उपग्रह आणि जमिनीवरील पायाभूत सुविधांना प्रोत्साहन देणे.
- **नियामक स्पष्टता:** नवकल्पना आणि सुरक्षा यांचा समतोल साधण्यासाठी स्पेक्ट्रम वाटप, परवाना आणि कायदेशीर हस्तक्षेप यावर स्पष्ट धोरणे तयार करणे.
- **परवडण्याजोगे उपाय :** ग्रामीण आणि दुर्गम भागातील सेवा व्यवहार्य करण्यासाठी लक्षित सबसिडी किंवा सामायिक-प्रवेश सामुदायिक टर्मिनल प्रदान करणे.
- **अंतराळ शाश्वतता:** कक्षीय गर्दी टाळण्यासाठी उपग्रह डी-ऑर्बिटिंग आणि कचरा व्यवस्थापनावर कठोर निकष लागू करणे.
- **जोडणीचे संकरीत मॉडेल:** अखंड डिजिटल समावेशासाठी फायबर ऑप्टिक्स, 5 जी आणि भारतनेटसह उपग्रह ब्रॉडबँड एकत्र करणे.
- **संशोधन आणि विकास समर्थन:** कमी खर्चिक वापरकर्ता टर्मिनल, प्रगत अँटेना प्रणाली आणि ऊर्जा-कार्यक्षम उपग्रहांमध्ये गुंतवणूक करणे.

निष्कर्ष:

- भारताची डिजिटल दरी कमी करणे, आपत्ती निवारण बळकट करणे आणि संरक्षण आणि गतिशीलता सेवा वाढविण्यात सॅटेलाइट इंटरनेटचे मोठे योगदान आहे.
- त्याचवेळी, विलंबता, नियामक नियंत्रण आणि अंतराळ कचऱ्याची आव्हाने काळजीपूर्वक व्यवस्थापन आवश्यक आहेत.
- खाजगी सहभाग, स्वदेशी क्षमता आणि मजबूत नियमन यांची सांगड घालणारी संतुलित रणनीती - शाश्वततेशी तडजोड न करता उपग्रह ब्रॉडबँड डिजिटल समावेश आणि राष्ट्रीय सुरक्षा या दोन्हीसाठी एक साधन बनेल याची खात्री करेल.

सरावासाठी प्रश्न:

- “Satellite internet has the potential to bridge India’s digital divide, but it also raises concerns of affordability, regulation, and space sustainability.” Discuss. (15 marks ,250 words)
- सॅटेलाइट इंटरनेटमध्ये भारताची डिजिटल दरी भरून काढण्याची क्षमता आहे, परंतु यामुळे परवडणारी, नियमन आणि अंतराळ शाश्वततेची चिंता देखील वाढते. चर्चा करा. (१५ गुण (२५० शब्द)

PRAYAAS

प्रयास शॉर्ट्स - UPSC आणि MPSC

1. हायब्रिलिया प्युरा न्यूक्लियोपोलीहेड्रोसिस विषाणू (HpNPV)

संदर्भ (TH)

- केरळ वन संशोधन संस्थेने (KFRI) मोठ्या प्रमाणात हायब्रिलिया प्युरा न्यूक्लियोपोलीहेड्रोसिस विषाणूचे (HpNPV) यशस्वीरित्या उत्पादन केले आहे.

बदल:

- HpNPV म्हणजे काय?**
 - एक नैसर्गिकरित्या आढळणारा विषाणू जो विशेषतः सागवान डीफोलिएटर सुरवंटांवर हल्ला करतो.
 - तो केवळ या कीटकावर परिणाम करतो आणि इतर जीवांना हानी पोहोचवत नाही.
 - लवचिक स्वरूपात, विषाणूजन्य कणांसह जे कित्येक महिने जंगलातील परिस्थितीत सक्रिय राहतात.
- हे कसे कार्य करते:**
 - होस्टच्या आत:** होस्ट च्या आत: एकदा अळीने खाल्ले की, विषाणू वेगाने वाढतो, आतून सुरवंट नष्ट करतो.
 - संक्रमण:** प्राणघातक नसतानाही संसर्गरीतीने पुढच्या पिढीत जातो.
 - जंगलात:** मृत, संक्रमित अळ्या साठा म्हणून कार्य करतात- विषाणूचे कण सोडतात जे जवळच्या कीटकांमध्ये पसरतात.
- HpNPV का महत्वाचे आहे:**
 - पर्यावरणीय दृष्ट्या सुरक्षित :** माती किंवा पाणी प्रदूषित न करता जैवविविधतेचे रक्षण करते.
 - किफायतशीर :** रासायनिक फवारणीच्या आवर्ती खर्चाशिवाय लाकडाचे नुकसान टाळते.
 - शाश्वत नियंत्रण:** कीटकांचे चक्र नैसर्गिकरित्या तोडते, वारंवार हस्तक्षेपाची आवश्यकता कमी करते.
 - चांगले उत्पादन :** पानांचे रक्षण करते, सागाची झाडे वाढू शकतात आणि दर्जेदार लाकूड तयार करू शकतात.

2. मायक्रोप्लास्टिक प्रदूषण

संदर्भ (TH)

- विज्ञान मंत्रालयाने नुकत्याच केलेल्या सर्वेक्षणात भारताच्या किनारपट्टीवरील मायक्रोप्लास्टिक प्रदूषणाच्या वाढत्या पातळीबद्दल चिंता व्यक्त करण्यात आली आहे.

सर्वेक्षणातील ठळक मुद्दे:

- नॅशनल सेंटर फॉर कोस्टल रिसर्चने (NCCR) 2022 ते 2025 या कालावधीत भारताच्या किनारपट्टीभागातील मायक्रोप्लास्टिकच्या पातळीचे निरीक्षण केले.
- प्रदूषणाच्या प्राथमिक स्रोतांमध्ये खालील बाबी समाविष्ट आहेत:
 - नदीतील प्लॅस्टिकचा कचरा वाहून समुद्रात सोडला जातो.
 - हरवलेले आणि टाकलेले मासेमारीचे गळ (ALDFG) सागरी कचऱ्यात महत्त्वपूर्ण योगदान देतात.
- स्वयंसेवी संस्थांनी केलेल्या स्वतंत्र अभ्यासानुसार देशभरातील मीठ आणि साखरेसारख्या सामान्य खाद्यपदार्थांमध्येही तंतू, गोळ्या आणि तुकडे यासारखे मायक्रोप्लास्टिक्स आढळले.

मायक्रोप्लास्टिक्स बदल

- व्याख्या:** मायक्रोप्लास्टिक्स हे 5 मिमी पेक्षा लहान आकाराचे प्लास्टिक कण आहेत.
- प्रकार:**
 - प्राथमिक मायक्रोप्लास्टिक्स** - तयार केलेले, लहान (उदा., सौंदर्यप्रसाधने, गोळ्यातील मायक्रोबीड्स).
 - दुय्यम मायक्रोप्लास्टिक्स** - जेव्हा सूर्यप्रकाश, वारा किंवा लाटांमुळे मोठे प्लास्टिक तुटते तेव्हा तयार होते.
- पर्यावरणीय परिणाम:** माती, पाणी आणि हवेत टिकून राहणे; सागरी सजीवांनी सेवन करणे आणि अन्नसाखळीत प्रवेश करणे.
- आरोग्याची चिंता:** श्वसनसमस्या, पचन विकार, हार्मोन्समधील व्यत्यय आणि मानवांमध्ये संभाव्य दीर्घकालीन विषारीपणाशी संबंधित.

3. युक्रेनच्या एक पंचमांश भागावर रशियाचे नियंत्रण आहे

रशियाच्या नियंत्रणाखालील प्रदेश

- क्रिमिया:** 2014 मध्ये संलग्न; काळ्या समुद्रात रशियाचा प्रमुख नौदल आणि लष्करी तळ आहे.
- लुहान्स्क:** पूर्णपणे व्यापलेले; धातू आणि रासायनिक उद्योगांनी समृद्ध डोनबास प्रदेशाचा भाग.
- खेरसन :** सुमारे ७३ टक्के नियंत्रणाखाली; रशियाला क्रिमियाशी जोडणारा महत्वाचा लँड कॉरिडोर प्रदान करतो.
- खारकीव आणि सुमी:** युक्रेनच्या उत्तर सीमेवर दबाव कायम ठेवण्यासाठी ताब्यात असलेले महत्वाचे छोटे भाग;

- **झापोरिझझिया:** युरोपमधील सर्वात मोठ्या अणुऊर्जा प्रकल्पाचे स्थान, धोरणात्मक लाभ प्रदान करते.
- **डोनेट्स्क:** अंदाजे 75 टक्के रशियन नियंत्रणाखाली; एक डोनबासचा बालेकिल्ला, युक्रेनच्या तटबंदीच्या किल्ल्याच्या पट्ट्यामुळे अजूनही लढला जात होता.

4. प्रोजेक्ट 17 ए स्टेल्थ फ्रिगेट्स

संदर्भ

- भारतीय नौदल प्रकल्प 17 ए अंतर्गत 26 ऑगस्ट 2025 रोजी आयएनएस उदयगिरी (F 35) आणि आयएनएस हिमगिरी (F 34) या दोन प्रगत स्टेल्थ फ्रिगेट्सचा समावेश करणार आहे.

प्रोजेक्ट 17 ए बद्दल

- **उद्देश:** भारतीय नौदलासाठी प्रगत स्टेल्थ गाइडेड क्षेपणास्त्र युद्धनौका तयार करणे.
- **पार्श्वभूमी:** अद्ययावत वैशिष्ट्यांसह प्रोजेक्ट १७ (शिवालिक श्रेणीतील फ्रिगेट्स) चा पाठपुरावा.
- **जहाजांची संख्या:** ७ युद्धनौका मंजूर; माझगाव डॉक शिपबिल्डर्स लिमिटेड (एमडीएल), मुंबई आणि गार्डन रीच शिपबिल्डर्स अँड इंजिनीअर्स (जीआरएसई), कोलकाता यांच्यात बांधकाम विभागण्यात आले.
- **रचना:**
 - गुप्त वैशिष्ट्ये (कमी रडार, इन्फ्रारेड आणि ध्वनी) समाविष्ट आहेत.
 - स्वदेशी शस्त्रास्त्रे आणि सेन्सरने सुसज्ज, सुधारीत लढाऊ क्षमता.

४.१ नौदलाची प्रमुख जहाजे: फ्रिगेट्स, विध्वंसक आणि कॉर्वेट्स

- **फ्रिगेट्स:**
 - **भूमिका:** बहुउद्देशीय युद्धनौका (हवाईविरोधी, पाणबुडीविरोधी, पृष्ठभागविरोधी).
 - **आकार/विस्थापन:** मध्यम ($\approx 3,000-9,000$ टन).

- **वैशिष्ट्ये:** मारक शक्ती, वेग आणि यांचे संतुलन; बऱ्याचदा ताप्याचे "वर्कहॉर्स" म्हणतात.
- **उदाहरणे:** शिवालिक-क्लास (प्रकल्प १७), नीलगिरी-क्लास (प्रकल्प १७ अ).

● विध्वंसक:

- **भूमिका:** फ्लीट डिफेन्स आणि स्ट्राईक ऑपरेशनसाठी मोठ्या प्रमाणात सशस्त्र युद्धनौका.
- **आकार / विस्थापन:** मोठे ($\approx 7,000-10,000+$ टन).
- **वैशिष्ट्ये:** उत्कृष्ट मारक क्षमता (लांब पल्ल्याची क्षेपणास्त्रे, जड तोफा, प्रगत रडार), उच्च वेग; सहसा टास्क फोर्सचे नेतृत्व करते.
- **उदाहरणे:** कोलकाता-क्लास (प्रकल्प 15 ए), विशाखापट्टणम-क्लास (प्रकल्प 15 बी).

● कॉर्वेट्स:

- **भूमिका:** किनारपट्टीचे संरक्षण, गस्त आणि मर्यादित आक्रमक ऑपरेशनसाठी, अष्टपैलू जहाजे.
- **आकार/विस्थापन :** लहान ($\approx 500-3,000$ टन).
- **वैशिष्ट्ये:** कॉम्पॅक्ट, बांधण्यास स्वस्त; विशिष्ट भूमिकांसाठी अनुकूलित (उदा. पाणबुडीविरोधी, क्षेपणास्त्र हल्ला).
- **उदाहरणे:** कामोर्टा-क्लास (ASW कॉर्वेट्स), खुकरी-क्लास (मिसाईल कॉर्वेट्स).

5. इंडोनेशियामध्ये सापडलेल्या सर्वात जुन्या ज्ञात वॉलेसियन होमिनिड्सच्या संभाव्य कलाकृती

संदर्भ:

- इंडोनेशियातील सुलावेसी बेटावरील सर्वात जुन्या ज्ञात वॉलेसियन होमिनिड्सच्या संभाव्य कलाकृती पुरातत्त्वशास्त्रज्ञांना सापडल्या आहेत.

मुख्य निष्कर्ष:

- **कलाकृती :** प्राण्यांचे मांस कापण्यासाठी व खडक कोरण्यासाठी वापरली जाणारी छोटी, कापलेली दगडी साधने वापरली जातात.
- **संभाव्य निर्माते:** शक्यतो होमो इरेक्टस किंवा संबंधित पुरातन होमिनिन प्रजातीने तयार केलेले आहेत. (होमो सेपिअन्सच्या खूप आधी).
- **महत्त्व:** वॉलेसियामधील होमिनिनच्या उपस्थितीची कालमर्यादा सुमारे 5,00,000 वर्षे मागे ढकलते.
- **स्थलांतराचा प्रभाव:** स्थलांतराचा परिणाम: आशियातील प्रगत खोल समुद्र ओलांडण्याकडे आणि ऑस्ट्रेलियाकडे मानवी स्थलांतराच्या सिद्धांतांना आकार देण्याकडे लक्ष वेधून, वॉलेसियन बेटांवर 10 लाख वर्षांपूर्वी वस्ती होती असे सुचवते.

5.1 होमिनिड्स बदल

- **व्याख्या:** होमिनिड्स हे जैविक कुटुंब होमिनिडीचे सदस्य आहेत, ज्यात सर्व महान वानर आणि मानवांचा समावेश आहे.
- **सदस्य:** मानव (होमो सेपिअन्स), चिंपांझी, गोरिल्ला आणि ओरांगुटन, त्यांच्या नामशेष पूर्वजांसह.
- **उत्क्रांतीसंदर्भ:** होमिनिड्समध्ये, होमिनिन हा चिंपांझी वंशापासून (~ 6-7 दशलक्ष वर्षांपूर्वी) विभक्त झाल्यानंतर मानवांशी अधिक जवळचा संबंध असलेला गट आहे.
- **उल्लेखनीय प्रजाती:**
 - होमो इरेक्टस - आफ्रिकेबाहेर पसरलेल्या सुरुवातीच्या होमिनिन्सपैकी एक.
 - होमो हॅबिलिस - पहिल्या टूल-मेकरपैकी एक.
 - होमो निअँडरथलेन्सिस - आधुनिक मानवांशी जवळचा संबंध, युरोप आणि आशियातून ओळखला जातो.
 - होमो सेपिअन्स - आज एकमेव जिवंत प्रजाती.
- **महत्त्व:** होमिनिड्सच्या अभ्यासामुळे मानवी उत्पत्ती, स्थलांतर आणि सांस्कृतिक उत्क्रांती शोधण्यास मदत होते.

6. केंद्रीय मंत्रिमंडळाने MERITE योजनेला मंजुरी दिली आहे

संदर्भ

- केंद्रीय मंत्रिमंडळाने NEP 2020 च्या अनुषंगाने तंत्रशिक्षणातील गुणवत्ता, प्रशासन, संशोधन आणि रोजगारक्षमता सुधारण्याच्या उद्देशाने 275 संस्थांसाठी मेरिट योजनेस मान्यता दिली आहे.

MERITE योजनेबद्दल

- एनईपी 2020 शी सुसंगत शिक्षण मंत्रालयाची केंद्रीय क्षेत्र योजना.
- गुणवत्ता, प्रशासन आणि रोजगारक्षमता सुधारण्यासाठी २७५ तांत्रिक संस्थांचे उद्दिष्ट आहे.
- ४,२०० कोटी रुपये (२०२५-३०) खर्च, ज्यात जागतिक बँकेच्या २,१०० कोटी रुपयांच्या कर्जाचा समावेश आहे.
- समता, संशोधन, मान्यता आणि महिला नेतृत्वावर लक्ष केंद्रित करते.
- इंटरशिप, अद्ययावत अभ्यासक्रम, प्राध्यापक प्रशिक्षण आणि उद्योगाशी संबंधित कौशल्य विकास प्रदान करते.
- संशोधनाला प्रोत्साहन देण्यासाठी रिसर्च हब आणि इन्क्युबेशन सेंटरची स्थापना केली.
- आयआयटी, आयआयएम, एआयसीटीई आणि एनबीए यांच्या सहकार्याने राबविण्यात आले.

- याचा फायदा ७.५ लाख+ विद्यार्थ्यांना होईल, रोजगारक्षमता वाढेल आणि पदवीधर बेरोजगारी कमी होईल, अशी अपेक्षा आहे.

7.आशिया रग्बी U-20 चॅम्पियनशीप 2025

संदर्भ:

- बिहारच्या राजगीर क्रीडा संकुलात आशिया रग्बी U-20 चॅम्पियनशिप 2025 चा समारोप झाला.

चॅम्पियनशिप बद्दल

- **आयोजन:** बिहारने आयोजित केलेली पहिली आंतरराष्ट्रीय रग्बी स्पर्धा.
- **शुभंकर:** अशोक ससा - चपळता आणि दृढनिश्चयाचे प्रतिनिधित्व करतो, रग्बीची भावना प्रतिबिंबित करतो.
- **सहभागी देश :** चीन, हाँगकाँग, संयुक्त अरब अमिराती, उझबेकिस्तान, कझाकस्तान, श्रीलंका, मलेशिया, नेपाळ आणि भारत (यजमान).
- **पुरुष विजेते :** हाँगकाँग - सुवर्ण, मलेशिया - कांस्य.
- **महिला विजेते:** चीन - सुवर्ण, भारत - कांस्य (उझबेकिस्तानला पराभूत केले).

8. न्यायाधीशांना काढून टाकणे

संदर्भ:

- अलाहाबाद उच्च न्यायालयाचे न्यायमूर्ती यशवंत वर्मा यांना भ्रष्टाचाराच्या आरोपावरून हटवण्याची मागणी करणारा १४६ खासदारांनी स्वाक्षरी केलेला प्रस्ताव लोकसभा अध्यक्षांनी स्वीकारला आहे.

भारतातील न्यायाधीशांना पदावरून काढून टाकणे

- न्यायाधीश (चौकशी) अधिनियम, 1968 द्वारे नियंत्रित.
- **प्रस्तावाची आवश्यकता:**
 - **लोकसभा :** किमान १०० खासदारांनी स्वाक्षरी करणे आवश्यक आहे.
 - **राज्यसभा :** किमान ५० खासदारांनी स्वाक्षरी करणे आवश्यक आहे.
- प्रस्ताव अध्यक्ष (LS) किंवा सभापती (RS) यांच्याकडे सादर केला जातो, जो तो स्वीकारू शकतो किंवा नाकारू शकतो.
- स्वीकारल्यास ३ सदस्यांची चौकशी समिती स्थापन केली जाते.
 - भारताचे सरन्यायाधीश किंवा सर्वोच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश,
 - उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश,
 - एक निष्णात कायदेतज्ज्ञ.
- ही समिती आरोपांची चौकशी करते, पुरावे तपासते आणि अहवाल सादर करते.

- हटविण्यासाठी हा प्रस्ताव दोन्ही सभागृहांमध्ये मंजूर होणे आवश्यक आहे.
 - दोन तृतीयांश सदस्य उपस्थित राहून आणि एकूण सदस्यसंख्येच्या ५० टक्क्यांहून अधिक मतदान करतात.
- मंजूरी मिळाल्यास राष्ट्रपती पदावरून हटवण्याचे आदेश जारी करतात.

9. भारताने खगोलशास्त्र आणि खगोलभौतिकीवरील 18 व्या आंतरराष्ट्रीय ऑलिम्पियाडचे आयोजन केले

संदर्भ:

- भारताने खगोलशास्त्र आणि खगोलभौतिकी (आयओए) वरील 18 व्या आंतरराष्ट्रीय ऑलिम्पियाडचे आयोजन केले होते, ज्यात 64 देशांमधील 300+ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता.

ऑलिम्पियाड बद्दल

- **आयोजक :** होमी भाभा सेंटर फॉर सायन्स एज्युकेशन (HBCSE) आणि टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ फंडामेंटल रिसर्च (TIFR).
- **स्थळ :** जिओ वर्ल्ड कन्व्हेंशन सेंटर, मुंबई.
- **सुरुवात:** हायस्कूलच्या विद्यार्थ्यांमध्ये खगोलशास्त्र आणि खगोलभौतिकीला प्रोत्साहन देण्यासाठी 2007 (थायलंड) मध्ये सुरू केले.
- **उद्दिष्ट:** तरुण प्रतिभांना प्रेरित करणे, जागतिक वैज्ञानिक सहकार्यास प्रोत्साहन देणे आणि खगोलशास्त्र संशोधनात रस निर्माण करणे.

10. धिरिओ

संदर्भ:

- १९९७ मध्ये बंदी असतानाही गोव्यात पारंपरिक खेळांसाठी स्पष्ट मानक प्रक्रिया नसल्यामुळे बेकायदा धिरिओ बुलफाइट सुरूच आहेत.

धिरिओ बद्दल

- **स्वरूप :** एक पारंपारिक बुलफाइट जिथे दोन बैलांना समोरासमोर लढण्यासाठी चिथावणी दिली जाते; आखाड्यात मानवी प्रवेश नसतो.
- **प्रसंग:** चर्चेच्या उत्सवांशी संबंधित; सहसा भाताच्या शेतात काढणीनंतर किंवा फुटबॉल मैदानावर आयोजित केले जाते.
- **बंदी :** मुंबई उच्च न्यायालयाच्या गोवा खंडपीठाने (१९९७) प्राणी क्रूरता प्रतिबंधक कायदा १९६० अन्वये बंदी घातली.
- **सांस्कृतिक समानता :** इतर प्रादेशिक परंपरांशी तुलना - जल्लीकट्टू (तामिळनाडू), कंबाला (कर्नाटक) आणि मरमाडी (केरळ).

11. सभासार

संदर्भ:

- पंचायती राज मंत्रालय पंचायत स्तरावरील बैठकांचे दस्तऐवजीकरण करण्यासाठी 'सभासार' हे कृत्रिम बुद्धिमत्तेचे साधन सुरू करणार आहे.

बद्दल:

- **उद्देश:** ग्रामसभा / पंचायत ऑडिओ आणि व्हिडिओ रेकॉर्डिंगमधून बैठकीचे संरचित वृत्त तयार करण्यासाठी एआय-संचालित साधन.
- **तंत्रज्ञान:** आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स (एआय) आणि नॅचरल लॅंग्वेज प्रोसेसिंग (एनएलपी) वापरून चर्चा लिहिणे आणि महत्त्वाचे निर्णय काढणे.
- **भाषेचा आधार:** भाषिनीसोबत समन्वयीत ही संस्था सध्या १३ भारतीय भाषांना पाठींबा देते, ज्यात विस्ताराला वाव आहे.
- **अंमलबजावणी :** त्रिपुरातील सर्व ग्रामपंचायती आणि स्थानिक स्वराज्य संस्थांमध्ये सर्वप्रथम राबविण्यात येणार आहे.
- **महत्त्व:** सहभागी लोकशाही वाढवते, पारदर्शक आणि प्रमाणित नोंदी सुनिश्चित करते आणि स्थानिक प्रशासनातील कार्यक्षमता सुधारते.

12. भारतीय फ्लॅपशेल कासव

संदर्भ

- गुजरातमधील चिकोदरा गावातील गोड्या पाण्याच्या तलावात पिवळ्या रंगाचे कवच आणि कातडी असलेले अल्बिनो भारतीय फ्लॅपशेल कासव आढळून आले.

भारतीय फ्लॅपशेल कासवा बद्दल

- **वैज्ञानिक नाव:** लिसेमिस पुंक्टा
- **प्रकार:** गोड्या पाण्यातील कासव, उष्णकटिबंधीय दक्षिण आशियात सामान्यतः आढळते.
- **वितरण:** पाकिस्तान, भारत, श्रीलंका, नेपाळ, बांगलादेश, म्यानमार येथे आढळते.
- **अधिवास:**

- उथळ, शांत, स्थिर पाणी - नद्या, ओढे, तलाव, दलदल, कालवे.
- खड्डे खोदण्याच्या वर्तणुकीमुळे वालुकामय/चिखलमय जागांना प्राधान्य देते.

● मुख्य वैशिष्ट्ये

- फेमोरल प्लॅक्स: कवचापासून अंग झाकण्यापर्यंत पसरते.
- कवच: अंडाकृती, मऊ कवच (कठोर कवच असलेल्या कासवांसारखे नव्हे).
- आकार आणि आयुर्मान: 370 मिमी पर्यंत, सुमारे 20 वर्षे जगतात.
- आहार: सर्वभक्षी.
- वर्तन: एकांत, दैनंदिन (दिवस-सक्रिय), अत्यंत अनुकूलनशील.
- जगण्याची क्षमता: १२०-१६० दिवस दुष्काळ सहन करू शकतो.

● संवर्धनाची स्थिती

- IUCN लाल यादी: असुरक्षित
- CITES: परिशिष्ट 1
- वन्यजीव (संरक्षण) अधिनियम, १९७२ : अनुसूची १

१२.१ अल्बिनिझम बदल

- व्याख्या: मेलनिन उत्पादनावर परिणाम करणारी अनुवांशिक स्थिती, त्वचा, केस, डोळ्यांमधील पिगमेंटेशन कमी होते.
- घटना: 10,000 जन्मांपैकी सुमारे 1.
- वारसा: पुनरुत्पादक गुणधर्म; दोन्ही पालकांनी अनुकूल बाळगणे आवश्यक आहे.
- यामध्ये आढळले: सस्तन प्राणी, पक्षी, सरपटणारे प्राणी, उभयचर, मासे.

13. प्रधानमंत्री मातृवंदना योजना (PMMVY)

संदर्भ :

- महिला आणि बालविकास मंत्रालयाने PMMVY साठी विशेष नोंदणी मोहीम 15 ऑगस्ट 2025 पर्यंत वाढविली आहे.

प्रधानमंत्री मातृवंदना योजना (PMMVY) बदल

- प्रकार : मिशन शक्ती → उपयोजना अंतर्गत केंद्र पुरस्कृत योजना.
- पद्धत : थेट लाभ हस्तांतरणा (डीबीटी) द्वारे थेट आर्थिक मदत पुरवते.
- लक्ष्य गट : गरोदर स्त्रिया आणि स्तनदा माता, विशेषतः सामाजिक आणि आर्थिकदृष्ट्या वंचित गटांतील.
- उद्दिष्ट: आरोग्यशोधक वर्तन सुधारणे, माता आणि अर्भक मृत्यू दर कमी करणे आणि माता आणि बाल आरोग्याचे चांगले परिणाम सुनिश्चित करणे.
- फायदे
 - पहिले अपत्य : लाभार्थ्यांच्या बँक/पोस्ट ऑफिस खात्यात थेट ५,००० रुपये (दोन हप्त्यांमध्ये) जमा करणे.
 - जननी सुरक्षा योजनेअंतर्गत संस्थात्मक प्रसूतीनंतर अतिरिक्त प्रोत्साहन → एकूण ६,००० रुपयांची मदत सुनिश्चित केली जाते.
 - दुसरे अपत्य (मुलगी असल्यास) : ६,००० रुपये रोख प्रोत्साहन.
 - गर्भपात / मृत जन्म : लाभार्थीला पुढील गरोदरपणात नवीन अर्जदार मानले जाते.
- अंमलबजावणी
 - राज्य/केंद्रशासित प्रदेशाचे अधिकारी आणि क्षेत्रीय पदाधिकारी यांच्यामार्फत अंमलबजावणी केली जाते.
 - नोंदणी, देखरेख आणि डीबीटी वितरणासाठी PMMVYSoft (मार्च 2023 मध्ये लॉंच) वापरते.

14. शी लीड्स कार्यक्रम

संदर्भ :

- केंद्रीय महिला व बालविकास मंत्र्यांनी नवी दिल्ली येथे संयुक्त राष्ट्रांच्या महिलांच्या महत्वाकांक्षी क्षमता निर्मिती कार्यक्रम – शी लीड्स २ : वर्कशॉप फॉर वुमन लीडर्सच्या कार्यशाळेच्या दुसऱ्या आवृत्तीचे उद्घाटन केले.

शी लीड्स कार्यक्रमाबद्दल

- आयोजक : संयुक्त राष्ट्र महिला भारत देश कार्यालयाचा प्रमुख उपक्रम.
- उद्दिष्ट: सार्वजनिक आणि राजकीय नेतृत्वात स्त्री-पुरुष समानतेला चालना देणे.
- लक्ष : लोकसभा आणि विधानसभा निवडणूक लढवण्यासाठी महिला नेत्यांना पाठिंबा देणे.
- दृष्टीकोन: महिलांना आत्मविश्वासाने धोरणे आणि प्रशासन आकार देण्यासाठी सक्षम करण्यासाठी व्यासपीठ, कौशल्ये आणि नेटवर्क प्रदान करते.

- **महत्त्व :** भारताचा विकासाचा अजेंडा सर्वसमावेशक आणि प्रातिनिधिक असल्याची खात्री करून महिलांची नेतृत्व करण्याची क्षमता बळकट करते.

१४.१ संयुक्त राष्ट्र महिला

- स्त्री-पुरुष समानता आणि महिला सक्षमीकरणासाठी संयुक्त राष्ट्रांची संस्था.
- २०१० मध्ये संयुक्त राष्ट्रांच्या महासभेने याची स्थापना केली.
- मुख्यालय न्यूयॉर्क, अमेरिका येथे आहे.
- जागतिक स्तरावर स्त्री-पुरुष समानता आणि महिला सक्षमीकरणाला प्रोत्साहन देणे बंधनकारक आहे.
- सदस्य देशांना धोरणे, तांत्रिक सहाय्य आणि निधीसह समर्थन देते.
- महिलांवरील हिंसाचार थांबविणे, राजकीय सहभाग, शांतता प्रस्थापित करणे आणि आर्थिक सक्षमीकरण यावर भर देण्यात आला आहे.
- CEDAW आणि बीजिंग प्लॅटफॉर्म फॉर ॲक्शन (1995) वरील प्रगतीवर लक्ष ठेवते.
- SDG 5 (लैंगिक समानता) साध्य करण्यासाठी संयुक्त राष्ट्रांच्या प्रयत्नांचे नेतृत्व करते.
- ECOSOC द्वारे निवडलेल्या 41 सदस्य देशांच्या कार्यकारी मंडळाद्वारे संचालित.

15. डार्डेनेल्स सामुद्रधुनी

संदर्भ

- आजूबाजूच्या भागातील जंगलांना लागलेल्या आगीमुळे तुर्कस्तानने डार्डेनेल्स सामुद्रधुनी वाहतुकीसाठी तात्पुरती बंद केली आहे.

डार्डेनेल्स सामुद्रधुनी बद्दल

- वायव्य तुर्कस्तानमधील एक अरुंद सामुद्रधुनी, एजियन समुद्राला मारमारा समुद्राशी जोडते.
- युरोप आणि आशिया मायनर मधील नैसर्गिक सीमेचा भाग आहे.

- डार्डनस या प्राचीन शहराच्या नावावरून हे नाव देण्यात आले आहे; ऐतिहासिकदृष्ट्या हेलेस्पॉन्ट ("हेल्स सी") म्हणून ओळखले जाते.
- आंतरराष्ट्रीय नेव्हिगेशनसाठी वापरल्या जाणाऱ्या सर्वात अरुंद सामुद्रधुनींपैकी एक.
 - लांबी: ~ 61 किमी
 - रुंदी : १.२ - ६.५ कि.मी.
- बोस्पोरस सामुद्रधुनीसह (मारमारा समुद्राला काळ्या समुद्राशी जोडणारा), काळा समुद्र आणि जगातील महासागरामधील एकमेव सागरी दुवा प्रदान करतो.
- त्याच्या पश्चिमेला गल्लीपोली द्वीपकल्प आहे.
- **प्रमुख बंदरे:** गॅलीपोली, एकेबात, कानाक्कल (सर्व तुर्कीमध्ये).

16. गॅलिल समुद्र

संदर्भ

- इस्रायलमधील गॅलिल समुद्र नुकताच बोटिओकोकस ब्राऊनी शेवाळाच्या बहरामुळे लाल झाला आहे.

गॅलिल समुद्राबद्दल

- **स्थान:** ईशान्य इस्रायल, जॉर्डन रिफ्ट व्हॅलीमध्ये.
- **प्रकार:** गोड्या पाण्यातील मोठे तलाव, प्रामुख्याने जॉर्डन नदीद्वारे आणि अंशतः भूमिगत झऱ्यांद्वारे पोसले जाते.
- **उंची :** जगातील सर्वात कमी गोड्या पाण्याचे सरोवर; मृत समुद्रानंतर दुसऱ्या क्रमांकाचे सरोवर.
- **ऐतिहासिक नावे:** किन्नरेटचा समुद्र, जेनेसरेट सरोवर, टायबेरियाचा समुद्र, टायबेरियाचा सरोवर, बहार तुबारिया इ.
- **भूगोल:**
 - उत्तर-वायव्य: जेनेसरेटचे मैदान.
 - ईशान्य: बेट आयदा चे मैदान (बुटेहा, सीरिया)।
 - पश्चिम-नैऋत्य : लोअर गॅलिलीच्या टेकड्या तलावाच्या काठावर झपाट्याने पडतात.

- 16.1 बोटिओकोकस ब्राऊनी

- **प्रकार :** गोड्या पाण्यात व खाऱ्या तलावात आढळणारे एकपेशीय हिरवे शेवाळ.

- **अद्वितीय वैशिष्ट्य:** मोठ्या प्रमाणात हायड्रोकार्बन तयार करते, ज्यामुळे ते जैवइंधन संशोधनासाठी फायदेशीर ठरते.
- **रचना:** संरचनात्मक समर्थन आणि संरक्षणासाठी पॉलिसेकेराइड्स आणि बायोपॉलिमरचे बायोफिल्म तयार करतात.
- **परिणाम:** अलगत फुलांमुळे पाण्याचा रंग खराब होऊ शकतो, परिसंस्थेत बदल होऊ शकतात आणि पाण्याच्या गुणवत्तेवर परिणाम होऊ शकतो.

17. S.H.I.N.E. उपक्रम

संदर्भ

- आरोग्य संशोधन विभाग (DHR) आणि इंडियन कौन्सिल ऑफ मेडिकल रिसर्च (ICMR) यांनी S.H.I.N.E. उपक्रमांतर्गत देशव्यापी ओपन डे चे आयोजन केले होते.

S.H.I.N.E. उपक्रमाबद्दल

- **पूर्ण नाव:** नेक्स्टजेन एक्सप्लोरर्ससाठी सायन्स, हेल्थ आणि इनोव्हेशन.
- **प्रकार :** ICMR चा देशव्यापी विद्यार्थी संपर्क कार्यक्रम.
- **उद्देश:**
 - शालेय विद्यार्थ्यांमध्ये वैज्ञानिक कुतूहल निर्माण करणे.
 - इनोव्हेशन आणि चिकित्सक वैचारिकतेला चालना देणे.
 - आरोग्य संशोधन, विज्ञान आणि सार्वजनिक आरोग्य क्षेत्रात करिअर करण्यास प्रवृत्त करणे.
- **लक्ष:** विद्यार्थ्यांना जैववैद्यकीय आणि आरोग्य संशोधनाची ओळख करून दिली, राष्ट्रीय आरोग्य सुधारण्यात आयसीएमआरच्या भूमिकेवर प्रकाश टाकला.
- **व्याप्ती:** 16 राज्ये / केंद्रशासित प्रदेशांमधील 39 जिल्ह्यांमधील 300+ शाळांमधून 13,000+ विद्यार्थ्यांपर्यंत (ग्रेड 9-12) पोहोचले.
- **उपक्रम:** मार्गदर्शित प्रयोगशाळा सहली, संशोधन प्रदर्शने, पोस्टर वॉक, व्हिडिओ सत्रे आणि वैज्ञानिक कार्याचे थेट डेमो.

18. स्मूथ - कोटेड ओटर

संदर्भ

- दिल्लीच्या राष्ट्रीय प्राणिसंग्रहालयाला (NZP) २० वर्षांनंतर दुर्मिळ प्राण्यांच्या देवाणघेवाणीत सुरतमधून स्मूथ कोटेड ओटरची जोडी मिळाली आहे.

स्मूथ कोटेड ओटरबद्दल

- **वैज्ञानिक नाव:** लुत्रोगेल पर्स्पिसिलाटा
- **कुटुंब:** मुस्टेलिडी (वेसेल्स, बॅजर्स आणि मार्टेन्ससारखेच).
- **वितरण:** भारतासह दक्षिण आणि आग्नेय आशियात मोठ्या प्रमाणात आढळते.
- **अधिवास :** गोड्या पाण्यातील पाणथळ जागा, तलाव, भातशेतीला प्राधान्य.
- **आहार:** प्रामुख्याने मांसाहारी - मासे, बेडूक, खेकडे आणि इतर जलचर प्राण्यांना खाते.
- **वर्तणूक:**
 - सामाजिक प्राणी, सामान्यतः 20 संख्येच्या गटात आढळतात.
 - अत्यंत चंचल आणि हुशार, जलतरणपटू.
- **संवर्धनाची स्थिती**
 - **IUCN लाल यादी:** असुरक्षित
 - **CITES:** परिशिष्ट २
 - वन्यजीव (संरक्षण) अधिनियम, १९७२ : अनुसूची २

प्रयास शॉर्ट्स- MPSC लक्षवेध

१. आंतरराष्ट्रीय

1.1 38 व्या बोगोटा आंतरराष्ट्रीय पुस्तक मेळावा 2026

मध्ये भारत 'गेस्ट ऑफ ऑनर' म्हणून सहभागी होणार

- कोलंबियन बुक चेंबर आणि कॉर्पोरियास यांच्या संयुक्त विद्यमाने १९८८ पासून दरवर्षी बोगोटा आंतरराष्ट्रीय पुस्तक मेळावा आयोजित केला जातो.
- 25 एप्रिल ते 11 मे 2025 या कालावधीत झालेल्या 37 व्या बोगोटा आंतरराष्ट्रीय पुस्तक मेळाव्यात भारताच्या नॅशनल बुक ट्रस्टने (एनबीटी) प्रथमच भाग घेतला, जिथे भारतीय पुस्तकांचे सामूहिक प्रदर्शन भरविण्यात आले.

2. राष्ट्रीय

2.1 नीती आयोगाने 'वर्क फॉर विकसित भारत' साठी

पोर्टल सुरू केले

- 8 ऑगस्ट 2025 रोजी, भारत सरकारच्या अंतर्गत धोरणात्मक थिंक टँक नीती आयोगाने राष्ट्रीय विकास उपक्रमांसाठी व्यावसायिकांची भरती करण्यासाठी "वर्क फॉर विकसित भारत" पोर्टल सुरू केले.

२.२ SHRESTH निर्देशांक

- केंद्रीय आरोग्य मंत्रालयाने केंद्रीय औषध मानक नियंत्रण संघटनेच्या (SHRESTH) माध्यमातून सुरू केलेला राज्य आरोग्य नियामक उत्कृष्टता निर्देशांक (CDSCO) हा अशा प्रकारचा पहिला, डेटा आधारित आराखडा आहे.
- देशभरात राज्यस्तरीय औषध नियामक यंत्रणांची कामगिरी वाढविणे, संपूर्ण भारतात सातत्यपूर्ण औषध सुरक्षा आणि गुणवत्ता मानके सुनिश्चित करणे हे त्याचे उद्दीष्ट आहे.

3. राज्य

3.1 दिल्ली विधानसभा बनली भारतातील पहिली

पूर्णसौरऊर्जेवर चालणारी विधिमंडळ

- ऑगस्ट 2025 मध्ये दिल्ली विधानसभा अध्यक्ष रामनिवास गोयल यांच्या हस्ते सौर प्रकल्पाचे उद्घाटन करण्यात आले होते.
- क्षमता : विधानसभेच्या आवारात १ मेगावॅट (मेगावॅट) रूफटॉप सोलर प्रणाली बसविण्यात आली आहे.

4. महाराष्ट्र

४.१ राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजना

- महाराष्ट्र राज्य शासनाने राणी दुर्गावती आदिवासी महिला सक्षमीकरण योजना सुरू केली आहे
- या नव्या योजनेअंतर्गत राज्य सरकार आता १०० टक्के आर्थिक मदत (सबसिडी) देणार आहे.

- वैयक्तिक लाभार्थ्यासाठी 50,000 रुपयांपर्यंत मदत आहे.
- गटनिहाय आदिवासी महिला योजनांसाठी ही मर्यादा साडेसात लाख रुपये आहे.

4.2 नागपूर-पुणे कॉरिडोरवर देशातील सर्वात लांब पल्ल्याची वंदे भारत ट्रेन सुरू झाली

- 10 ऑगस्ट 2025 रोजी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी अजनी (नागपूर)-पुणे वंदे भारत एक्सप्रेसला व्हर्चुअली हिरवा झेंडा दाखवला.
- नागपूर ते पुणे दरम्यान ८८१ किमी अंतर पार करणाऱ्या या गाडीला भारतातील सर्वात लांब पल्ल्याच्या वंदे भारत एक्सप्रेसचा मान मिळाला आहे.
- १२ तासांत हा प्रवास पूर्ण केल्याने या व्यस्त कॉरिडोरवरील सध्याच्या सेवेपेक्षा हा प्रवास लक्षणीय रीतीने अधिक आहे.

4.3 महाराष्ट्र गिग कामगारांसाठी सामाजिक सुरक्षा आराखडा तयार करणार

- महाराष्ट्र सरकार 320 हून अधिक ई-कॉमर्स, एग्रीगेटर आणि सर्व्हिस प्लॅटफॉर्मवर पाच लाखांहून अधिक गिग कामगारांसाठी सामाजिक सुरक्षा आराखडा सुरू करणार आहे.
- कामगार विभागाने तयार केलेल्या विधेयकाच्या मसुद्यात कल्याणकारी निधी तयार करण्यासाठी त्यांच्या कर आणि जीएसटी देयकांशी संबंधित कंपन्यांवर उपकर लावण्याचा प्रस्ताव आहे.
- हा उपक्रम सामाजिक सुरक्षा संहिता, २०२० च्या अनुषंगाने आहे. बांधकाम कामगारांसाठी असेच मॉडेल अस्तित्वात आहे, जिथे प्रकल्प खर्चावर एक टक्का उपकर लावल्यास दरवर्षी १०० कोटी रुपयांपेक्षा जास्त उत्पन्न मिळते.

५. पुरस्कार

५.१ अन्न व शांतीसाठी पहिला एमएस स्वामीनाथन पुरस्कार

- एमएस स्वामिनाथन रिसर्च फाऊंडेशन (MSSRF) आणि वर्ल्ड अँकॅडमी ऑफ सायन्सेस (TWAS) यांनी स्थापन केलेल्या एमएस स्वामिनाथन पुरस्कार फॉर फूड अँड पीसपुरस्काराने नायजेरियातील प्राध्यापक अडेमोला एडनले यांना गुरुवारी सन्मानित करण्यात आले.
- स्वामीनाथन रिसर्च फाऊंडेशन (MSSRF) आणि द वर्ल्ड अँकॅडमी ऑफ सायन्सेस (TWAS) यांनी स्थापन केली आहे
- अन्न सुरक्षा, शाश्वत शेती, हवामान अनुकूलन आणि शांततेतील योगदानाचा सन्मान करणे.
- प्रस्तुतकर्ते: पंतप्रधान नरेंद्र मोदी

6. पुस्तक

६.१ 'संविधान का महत्वाचे आहे'

- भारताचे माजी सरन्यायाधीश धनंजय यशवंत चंद्रचूड यांनी 'व्हाय द कॉन्स्टिट्यूशन मॅटर्स' हे पहिले पुस्तक लिहिले आहे, जे गुरुग्राम (हरियाणा) स्थित पेंग्विन रॅडम हाऊस इंडिया (PRHI) ऑगस्ट 2025 पर्यंत प्रकाशित करेल.
- लोकशाही, न्याय, समता आणि स्वातंत्र्याचा पाया म्हणून भारतीय राज्यघटनेची प्रासंगिकता आणि परिवर्तनकारी शक्तीचा सर्वंकष आढावा या पुस्तकात मांडण्यात आला आहे.
- 9 नोव्हेंबर 2022 ते 10 नोव्हेंबर 2024 या कालावधीत त्यांनी भारताचे 50 वे सरन्यायाधीश म्हणून काम पाहिले आणि घटनात्मक मूल्यांवर चिंतन करण्यासाठी सुमारे 25 वर्षांचा न्यायालयीन अनुभव घेतला.

7. सुरक्षा

7.1 राजस्थान सीमेवर बीएसएफने 'ऑपरेशन अलर्ट' सुरू केले

- स्वातंत्र्यदिनाच्या पार्श्वभूमीवर सुरक्षा व्यवस्था मजबूत करण्यासाठी सीमा सुरक्षा दलाने (बीएसएफ) राजस्थानमधील भारत-पाकिस्तान सीमेवर ११ ऑगस्ट ते १७ ऑगस्ट २०२५ या कालावधीत 'ऑपरेशन अलर्ट' ही आठवडाभराची सुरक्षा मोहीम सुरू केली आहे.

- अतिरिक्त जवानांची तैनाती आणि आधुनिक पाळत ठेवण्याच्या साधनांचा वापर करून चोवीस तास देखरेख ठेवणे.

८. महत्वाचे दिवस

८.१ जागतिक सिंह दिन – १० ऑगस्ट २०२५

- आपल्या परिसंस्था आणि संस्कृतीमध्ये सिंहांचे महत्त्व अधोरेखित करण्यासाठी, बिग कॅट साठी समर्पित सर्वात मोठ्या मान्यताप्राप्त सॅच्युरीपैकी एक असलेल्या बिग कॅट रेस्क्यूने जागतिक सिंह दिनाची स्थापना केली.

८.२ जागतिक हत्ती दिन – १२ ऑगस्ट २०२५

- २०१२ मध्ये कॅनेडियन चित्रपट निर्माते पॅट्रिशिया सिम्स आणि थायलंडच्या एलिफंट रिइन्ट्रोडक्शन फाऊंडेशनने स्थापन केलेला हा दिवस हत्तींच्या अधिवासाचे संरक्षण, नैतिक उपचार आणि संरक्षणास प्रोत्साहन देतो.
- हत्तींच्या मदतीसाठी जगाला एकत्र आणणे ही या विषयाची संकल्पना आहे."

PULSE
ANSWER WRITING
MODULE

UPSC MAINS 2026
English / Marathi

Key Features:

- ★ 23 Tests + 1 UPSC Simulation Round
- ★ Progressive Writing Strategy: Basic to Adv.
- ★ Flash Answer Writing Practice (Wed & Fri)
- ★ Prelims + Mains Integrated Approach
- ★ One-to-One Mentorship & Planning
- ★ Answer Enrichment Exercises
- ★ Value Addition Notes
- ★ Available in English & Marathi Mediums

ADMISSIONS OPEN

Contact Us
7378743031 | 7767073031

PRAAAS EDUCATION
Above Axis Bank Loan Centre, Office 301a,
301 Second Floor Sterling Plaza, J M Road, Pune.